

100 ГОДИНИ ОТ СМЪРТТА НА ПРОФЕСОР ЛЕОНИД ЕВСТАФИЕВИЧ ВЛАДИМИРОВ (1845–1917)

Л. Е. Владимиров е изтъкнат руски юрист, професор по наказателно право и наказателен процес, адвокат.

Завършва Харковския Императорски университет, където защитава магистърска дисертация на тема: „За значението на лекарите-експерти в наказателния процес“ (1869) и докторска дисертация на тема: „Съдът с жури“ (1872).

До 1892 г. работи като професор в Харковския Императорски университет, а от 1893 г. е адвокат в Московската адвокатска колегия, където продължава изследванията си в областта на наказателното право, наказателния процес и съдебната психология. Явява се като защитник по големи и шумни наказателни дела.

Най-значимите му съчинения са „Учение за доказателствата в наказателния процес“ (1881), „Учебник по руско наказателно право, обща част“ (1889), „Защитни речи и публични лекции“ (1892), „Психологическото изследване в наказателния съд“ (1902), „Углавният законодател като възпитател на народа“ (1903), „Алексей Степанович Хомяков и неговото етико-социално учение“ (1904), „Правно творчество“, „Курс по наказателно право (I том) (1907), „Учебник по правознание“ (1911), „Advocatus miles. Защитата в наказателния процес“ (1911).

През 1922 г. „Advocatus miles. Защитата в наказателния процес“ излиза на български език в превод на В. Н. Митаков, председател на Софийския окръжния съд, и А. Папанчев, член на Софийския окръжния съд (Кооперативна печатница „Гутенберг“). Книгата става ценно пособие за българските адвокати, спомага за утвърждаване на тяхната роля в съдопроизводството и за укрепване на обществения престиж на адвокатурата.

По случай 100-годишнината от смъртта на проф. Л. Е. Владимиров публикуваме две извадки от това негово най-значимо произведение.

От Редакцията колегия

ADVOCATUS MILES (ЗАЩИТАТА В УГЛАВНИЯ ПРОЦЕС)

Превод и издание на В. Н. Митаков, председ. на окр. съд и А. Папанчев, член на окр. съд

София, Кооперативна печатница „Гутенберг“, 1922

ПРЕДГОВОР НА АВТОРА

„Advocatus miles“, казваха средновековните юристи. Адвоката е борец за правото. Той е страж на частните интереси. Има живот държавен, обществен и личен – той на отделния човек. Прието е, ако не да се мисли, то да се говори, че последния по своето значение е, като че ли, едно второстепенно явление. Но този разпространен възглед е не само неправилен, но и лицемерен. Личния живот на хората е един атом от държавния и от обществения живот. Само неговото пълно гарантиране от физически злини и от човешкия произвол в всичките му прояви може да даде на обществото една здрава основа. Некогашната традиция на нашата интелигенция предписваше да се гнусим винаги от административния произвол. Но на света има и друг произвол – съдебния, който е толкова по-страшен, че е винаги запазен от критика посредством една непроницаема обвивка – формалната законност. Но законността, която отива против справедливостта и при това в безупречна от гледна точка на буквата на форма, съставлява един още по-тежък гнет, отколкото открития произвол на администрацията. Разясняването на закона често не е нищо друго, освен едно умишлено извращаване на неговия ясен смисъл. Да брани интересите на личността пред всяка власт, пред следствието и пред съда – тази е мисията на защитника, мисия толкова възвишена, колкото и трудна. По силата на своята разгромяваща мощ държавата няма помощта власт от съдебната. Съдията, който осъществява тая власт даже в безупречна законна форма, се явява почти неограничен властелин над личността. Ето защо и живота поставя пред него адвоката – деятеля, който защитава оня, който подпада под меча на правосъдието. Този деятел е постоянно обсипван в държавата, в обществото и в самия съд с нравствени укори даже хулен само за това, че всекъде и винаги се бори против предвзетостта, рутината, едностранчивостта и произвола. Но хулите са лошо доказателство и великия съдия на човешките дела – Историята, която не познава егоистичната тактика на благоденствующите класи, е спирала винаги погледа си с любов върху този воин на правото, борящ се непрестанно в защита на оня, който

вече лежи повален на земята и очаква удара на правосъдието, което наказва щедро, но ласките на което са редки и скъпи.

Който не е бил защитник, който не е изпитал ободряваща радост от съзнанието за указана на угнетения помощ, само той не ще разбере кое дава на адвоката сила да понесе високомерието на бюрокрацията, която с своята студенина се старее да изрази на адвокатурата вътрешното си неуважение – неуважение съдържано, като че ли, само от изискванията на благоприличието. В най-тежките минути на живота си адвокатата може да се утеши с радостното съзнание, че винаги се е откликвал на воплите на живота и „милостъ к падшим призывал“.

Л. Е. Владимиров

Предговор на преводачите

Адвокатурата е свързана органически с правосъдието и съставлява една необходимост за неговото правилно отправление. Без адвокатура няма правосъдие. Там, гдето адвокатурата е преследвана и ограничавана, там не може да има едно истинско и независимо правосъдие. Премахнете адвокатурата и вие ще угасите светилника, който осветлява съдебната зала и съдийската съвест. И на местото на правосъдието ще се възцарят неправдите, произвола, корупцията и злоупотребленията, които отравят атмосферата и разклащат издъно обществените устои. Всеко посегателство върху адвокатурата е един атентат срещу правосъдието, атентат, срещу който възстават правото чувство, човешката съвест и неуспокоените още в недрата на тъмните средни векове сенки на милиони невинни човешки същества – жертва на инквизиционното правосъдие. Адвокатурата е страж на частните и публичните права и интереси в техната законна борба против попълзновенията и насието на всеки узурпатор, колкото и високо да стои той, каквато и да е неговата власт. В същото време тя е един постоянен и мощен фактор в стремлението на обществото към повече свобода, права, справедливост и човешчина.

Но за да може да изпълни своята задача, адвокатурата трябва да бъде дълбоко проникната от съзнанието за своята велика мисия и от възвишените принципи на съдебната етика, без което тя би изпаднала до низините на най-вулгарното занаятчийство.

Нашата адвокатура се е стремила винаги да бъде един истински и ценен помощник на правосъдието в неговата трудна задача и в това отношение тя се е въодушевявала от примерите на най-цивилизованите народи. Трябва, обаче, да признаем, че винаги са се срещали отклонения от нейния правилен път и че недобросъвестни нейни представители са давали и дават изобилен материал за най-язвителна критика от страна на неприязнено настроени към нея лица и групи, каквито винаги е имало, както другаде, така и у нас. Това отрицателно отнасяне към адвокатурата се дължи, както на пълното неразбиране същността и задачите на адвокатския институт, така и на смесването на последния с отделните отрицателни прояви на някои недостойни негови представители. При това, не можем да не отбележим, че и у нас върху гърба на адвокатурата днес се сипят упреци и обвинения, които по-скоро би следвало да се отправят срещу общия морален уровень на нашето общество, силно понизен от развитието се в последните години събития и техните последствия, както и срещу нашето безсистемно законодателство, изпълнено с несъобразности и противоречия – естествен резултат на несъвършенството и незрелостта на законодателната ни власт.

Ако тая книга, прочее, допринесе що-годе, от една страна, да се разсеят заблужденията върху същността и задачите на адвокатурата, а от друга – да се проникнат самите представители на последната у нас от съзнанието за великата роля на адвоката в делото на правосъдието, и – следвайки самоотвержено възвишените и жизнени етични принципи, които им дават сила да понесат клеветите и нападките на своите врагове, всеки тех заслужи името, която тая книга носи – *advocatus miles*, – появяването на настоящия превод в бедната българска правна литература ще бъде напълно оправдано.

София, април, 1922 г.

Преводачите

ОТДЕЛ I

ОБЩИ ПОЛОЖЕНИЯ

ЗАДАЧИ, СПОСОБИ И ЕТИКА НА УГЛАВНАТА ЗАЩИТА

ПОЛОЖЕНИЕ I

Задачата на защитата в углавния процес е да пази правата и с всички, незапретени от закона и процесуалната етика, средства да поддържа личните интереси на подзащитния, тъй както той ги разбира и формулира, като се предполага, разбира се, че е достигнал до състояние на пълно разбиране или, въобще, е вменяем.

ОСНОВАНИЯ

За да се счита присъдата на углавния съд правилна, необходими са две условия: а) при разглеждането на делото да са били спазени всички права, предоставени от закона на подсъдимия и б) при разбора на доказателствения материал да са били поддържани с умение и знания ония обяснения и твърдения на подсъдимия, които го бранят срещу изобличенията на обвинителната власт, целта на която е да бъде признат той за виновен и да му бъде наложено наказание. За постигане на тази цел, закона, в противовес на обвинителната власт, която защитава държавния интерес, позволява на подсъдимия да си избере защитник или, по негова молба, му назначава такъв измежду адвокатите, които полагат клетва, между другото, че ще „пазят интересите на своите доверители“.

ПОЛОЖЕНИЕ II

Основната идея на защитата в углавния процес се определя, разбира се, от обясненията и оправданията на подсъдимия, с изключение на случаите, когато подзащитния по известни дела се укаже напълно или отчасти невменяем (намалена вменяемост) или пък е на възраст, в която не се ползва с пълно разбиране.

ОСНОВАНИЯ

...

Изобщо, защитника трябва веднъж за винаги да запомни добре следното положение: „ти не си съдия на подзащитния; ти си негов защитник, т.е. лицето, което трябва да стори всичко възможно за неговото оправдание или за облекчение на неговото положение“. Смесването на ролите в процеса може само да повреди на правосъдието, за което е необходимо, щото всички участващи в делото лица да изпълняват своите задачи, като действат само в кръга на своята длъжност, без да навлизат в чужда област – да изпълняват своята задача напълно едностранно.

...

ПОЛОЖЕНИЕ X

Процесуалните съвети, които защитника дава на подзащитния за запазване на неговите лични интереси по углавното дело, съставляват ненарушима професионална тайна, която не подлежи нито на репресия от страна на законодателната власт, нито на въздействие от страна на дисциплинарната власт на адвокатското съсловие, нито на разгласяване или обсъждане в ежедневната преса.

ОСНОВАНИЯ

Ако съвещанията между защитника и подзащитния не биха представлявали тайна, ненарушима от която и да било страна, правото на защита не би могло да съществува и би се превърнало в жалка карикатура. Ако съвещанията на защитника с подзащитния могат да станат от една страна предмет на преследване от прокурора, а от друга – източник на шантажи, не само за трети лица, но и за самите подзащитни, то дейността на защитника ще стане тъй опасна, че едва ли некой ще се занимава с нея. Тя ще се превърне в примка, всека дума на защитника ще бъде повод за преследване и ще се превърща в престъпление. Както защитника не може да бъде свидетел за направените от подзащитния признания, тъй също и последния не може да бъде свидетел за дадените му от защитника съвети. Едва ли е нужно да се простираме върху това, че необходимата тайна е защитена от закона в много области на живота. Без това запазване на тайната много институти съвсем не биха могли да съществуват, много вярвания в живота биха били даже разрушени. Унищожете тайната на изповедта, защитена от закона, превърнете духовника в доносчик, който е длъжен да съобщава на властта направеното му при изповедта признание и вие ще премахнете самата изповед. *Всичко онова, което е казано между защитника и подзащитния през време*

траянето на углавния процес, т.е. до самия момент, когато присъдата се тури в изпълнение, не трябва никога да бъде предмет нито на углавно, нито на дисциплинарно преследване, макар да са били открити и писмени доказателства за това, което защитника е съветвал подзащитния си. Неговата кореспонденция с подзащитния представлява професионална тайна.

...

ПОЛОЖЕНИЕ XI

Защитника, следвайки обясненията и оправданията на подзащитния или по свое собствено разбиране, има право да избличава неговите съподсъдими в различни деяния, които съвсем оправдават или само намаляват вината на подзащитния. Също такава право защитника има и по отношение на непривлечени под отговорност лица, ако по този начин се улеснява защитата на неговия подзащитен.

...

ПОЛОЖЕНИЕ XIV

В настоящата епоха на европейския живот защитата трябва да представлява съдебно-социологическо изследване на углавния случай, в който, като в микрокозм, се отразява целия социален строй с всички негови, с нищо неотвратими, съдбоносни давления върху отделната личност, върху нейния материален и психически живот.

ОСНОВАНИЯ

Едва от половината на миналия век започнаха сериозно да изучават престъпността и нейните причини. Това изучаване, обаче, проникна твърде бавно в практиката, где то неговото начало е положено чрез изследванията върху влиянието на разните типове пенитенциарни системи и особно на учреденията за малолетни престъпници. Нуждата от сериозна борба с престъпността, наглед растяща в Европа, трябва да създаде и е вече създала, и в съда друго отнасяне, много по-смислено към углавните дела. Работата на защитника е да разясни, разбира се в рамките на разгледваното дело, неговата социална страна, за да се изясни по този начин личната вина на подзащитния, тази вина, против която, като проявление на лична воля, се бори углавното правосъдие. Всеко, дори и най-дребното дело, отразява в себе си целия социален строй с всички негови съдбоносни случайности и задачата и длъжността на углавната

защита, разбираана по-широко, отколкото в всекидневната професионална практика, е да покаже тази именно картина в рамките на разглеждания углавен случай¹. Защитника е истински клиницист и отвлечените положения на науката преминават пред него, vyplтени в ярка жизненна форма. Че обществото, даже в най-голема степен, е отговорно за престъпността – това е станало улична фраза, повтаряна от всички дребни фейлетонисти и кръчмарски бърбици. В този си вид тази фраза не произвежда никакво впечатление. Но, когато вие в съда по едно углавно дело с собствените си очи видите, че престъплението на подсъдимия е било действително резултат на неговото положение, създадено от условията, то такава представа *ad oculos* произвежда сериозно и никога незабравимо впечатление. На когото се е случвало, като защитник, да вникне дълбоко в делото на една детеубийца, той ще запомни за винаги, че това престъпление е резултат на обществените условия: положението на жената, възмутителната безотговорност на мъжа и лицемерното обществено мнение, твърде много благосклонно към ловко замаскирания, най-подъл разврат и безпощадно към простодушната грешка на младото, доверчиво и честно сърдце, жадно за истинска любов. Ето защо и углавния социолог де ла-Грасиер (*Les principes sociologiques de la criminologie*, Paris, 1901, p. 235) е имал пълно право да каже: „Често виновния с пълно основание приписва причината за своето престъпление на обществото и в това търси оправдание“. Тази сериозна мисъл на учения се споделя и от сериозните практически деятели.

Самото въвеждане у нас на съда с съдебни заседатели е било продиктувано от съзнанието на необходимостта да се осветли престъплението от битовата и социална страни на делото. „Съдебните заседатели“, е казано в мотивите към ст. 201 У. У. С., за откриване на истината, могат да се ползват от сведенията, които имат, за поведението

¹ Защитника трябва да бъде всестранно образован. Тъй са схващали работата на защитника и древните, но, според тяхното мнение, философията е била нужна на съдебния оратор само като средство. Тях ги е интересувала не тази философия, която е по-близо до истината, а тази, която е най-удобна за оратора (*quae oratori conjuncta maxime*. Цицерон. *De oratore*, lib III, cap. XVII). Повидимому Цицерон намира, че най-подходяща за съдебния оратор философия е тая на основателя на Новата Академия – Арцезилай, според когото абсолютното знание е недостъпно нито за нашите органи на чувствата, нито за нашия разум. Той е владел с особно искусство и очарование метода на Сократа, при което, според неговите собствени думи, се е грижил, не да обоснове здраво своите възгледи, а да бъде винаги готов за спор и да опровергае мненията на противника, каквито и да са те по своето съдържание (*non quid ipse sentiret, ostendere; sed contra, quod quisquese sentire dixisset disputare*. Ciceronis. *De oratore*, lib III, cap. XVII).

и наклонностите на подсъдимия, а тъй също от местните нрави, обичаи и домашен живот, които по някога хвърлят светлина върху такива обстоятелства, които на хората, посветили се изключително на кабинетни занятия, биха се сторили или тъмни, или неимеющи връзка с престъплението. Разбира се, че и социалната страна на престъплението, не битовата, патриархалната, а тая, която е създадена от необикновеното развитие на индустрията, с нейната жестока експлоатация на личността, с нейните избухващи над беззащитните работници кризи – разбира се, че и социалната среда на престъплението трябва, тъй също, да бъде взета под внимание от съдебните заседатели, както и от един съд, който не се ограничава само с външната страна на престъпността. Длъжност е на защитника да даде на съдебните заседатели материал за преценяване на социалната страна на делото, т.е. за влиянието на социалните условия при развитието на престъпната воля. Защитник, който не е изпаднал до положението на обикновен занаятчия, защитавайки своя подзащитен, винаги отстоява известна идея, разкрива някоя загадка на съвременния живот. Emile de Sent-Aubane изразил превъзходно тази мисъл в сборника на своите защитни речи с следните думи²: „Моята единствена цел е била всекога да защитя моя клиент. Понекога аз го защитавах добре и имах щастието да помогна за неговото оправдание. Но, защитавайки моя клиент, аз, въпреки моята и неговата воля, в същото време защитавах и нещо друго. Моя клиент в същност е бивал само символ; той е въплъщавал в себе си некакво негодувание, некаква идея, некаква скръб или некаква надежда. Заемайки се за защитата, аз трябваше да философствувам, да размислям, да се вглеждам в сърдцата на хората и в бездната на живота; аз трябваше да повдигам ужасни завеси, да разгръщам страшни летописи на човешки съществувания; аз трябваше да наблюдавам, като един психолог, низостта на човешките поколения, разложението на човешката същност, разложението на човешката съвест, суетността на илюзиите. Оратор, който обсъжда известно дело, което засега общественото благо, напомня хора в древните трагедии. Той не създава драмата; той само присъства и я обяснява; неговата задача е да я чувства по-силно от другите и да я предаде на всички. Той е призма, в която се групират идеите; той ги отразява и хвърля по-далеч. Той не изобретява, а само разказва“. Според мнението на Sent-Aubane, историята на съда в днешно време е една истинска социална история, а социалната история на нашето време се разиграва от три действащи лица: политика, финансиста и анархиста. Приведох тия цитати от

² Emile de Saint-Auban. L'histoire sociale au palais de justice, plaidoyers philosophiques.

книгата на талантливия адвокат, за да подкрепя мисълта, че съвременната углавна защита не може да не бъде основана на социологическо изучаване на делото.

ПОЛОЖЕНИЕ XV

От юридическа страна, защитата трябва да изтъкне отношението на дадения случай към съдържанието се в закона общо отвлечено положение. От тази гледна точка защитата трябва да бъде вопл на живота там, гдето последния се задушва в смъртоносните прегръдки на некакво отвлечено положение, на некаква метафизическа измислица, прикриваща често господството на силния над слабия, както ни свидетелства историята на човечеството.

ОСНОВАНИЯ

Живота често се задушва в прегръдките на едно отживело юридическо начало³. На този ненаситен е безпощаден Молох ежеминутно се принасят човешки жертви. Юристите, а особно учените правоведци и съдии, са консервативни. Само адвокатурата, която е прикована към живота и работи сред неговия кипеж, поради самото си положение, не може да закоснява в безсърдечност и догматизм. Адвокатурата винаги е възставала и възстава против тежестта, неразумността и устарелостта на много закони. Наистина, нейните вопли не са били никога достатъчно систематични и научно обосновани. Но затова пък адвокатите изнемогват под тежестта на архаични и безчовечни закони. Те предават на съдиите тези свои стонове и сълзи и в това се състои най-великата историческа заслуга на адвокатурата. Тя, адвокатурата, има много грехове, но на нея много ще бъде простено, защото в нейната дейност пред съда има много любов към угнетените, унижените и оскърбените. Към адвокатурата

³ Безсмъртни са думите на Мефистофеля (Faust): „Законите и правата преминават по наследство, като вечна болест; те преминават от поколение на поколение и куцат от место на место. Понекога разумното с течение на времето се превръща в безмислено, благодеянието става мъка. Горко на тебе, който си внук на своите прадеди! За правото, което се е родило с тебе, за това право не става дори и помен“. Упоритото задържане на отживелите правови институти наричат консерватизъм в правото. С еднакво основание то може да се нарече маразм в правото, когато е противно на здравия разум. Прието е да се възхищаваме от консерватизма на английското право, но съвсем изпускаме из пред вид, че здравия смисъл и чувството на справедливост у англичаните винаги идват по време срещу настоятелните нужди на времето. Англия се приспособява към живота, а не го спъва; тя обира плодовете от дървото, но за тази цел не счупва самото дърво, както това правят диваците.

могат да се отнесат словата Господни за Мефистофеля в Гетевия Фауст: „Дейността на човека често отслабва много бърже; у него се явява много скоро желание за безусловен покой. Ето защо и аз му давам на драго сърдце другар, който постоянно да го подтиква и макар и горд, да го подбутва към творческа работа“.

....

ПОЛОЖЕНИЕ XVII

Тактиката на защитника трябва да се състои в следното: чрез своевременно предявяване на фактическите данни и бележки да спомага за създаване в съда благоприятно за подсъдимия убеждение. В това отношение на защитника ще се случи често да се убеждава в справедливостта на известната поговорка: говоренето е сребро, мълчанието – злато.

ОСНОВАНИЯ

Защитника трябва да следи с най-големо внимание процеса, а чувството на формиране съдийското убеждение по делото. Между съдебните заседатели често се срещат стихийни натура, които не си дават сметка за отношението на дадено впечатление към делото. Съдебния заседател е готов да вземе за минус някоя неловкост или глупост, излезла от устата на подсъдимия. Защитника трябва да следи за тези важни дребулии и да парализира, гдето е възможно, техното неблагоприятно влияние. По едно дело в последната си дума подсъдимия от скръб възкликнал: „Ако ме осъдят, какво ще стане с моята фабрика!“ Тази фраза, очевидно, произвела лошо впечатление: не за семейството си, не за загубата на честта си е мислил подсъдимия в решителната минута, а за своите доходи. При това, подсъдимия се обвинявал в користоно престъпление и съдебните заседатели биха могли да не разберат, че ако подсъдимия си спомня за фабриката, то не е само защото тя за него е била източник на доходи, но и защото е негова любима рожба, създадена с мисъл, грижи и непрекъснат труд. От тази гледна точка в възклицанието на подсъдимия е звучало не користолюбието, а чувството на творец.

...

ПОЛОЖЕНИЕ XXIII

Защитник, който е принуден да защитава известен престъпник, гнусното деяние на който с своето зверство или подлост внушава ужас или непреодолимо

отвращение, е не по-малко длъжен да изпълни своя тежък дълг; защитника е борец за правото, а престъпника, какъвто и да е той, е човек – носител на нравствена възможност да се издигне от дълбоката бездна на порока до вишата степен на добродетелта, от разбойник да стане светец.

ОСНОВАНИЯ

Престъпника, колкото ужасно или подло да е неговото престъпление, е дълбоко нещастно същество, което се е отделило от обществото вследствие на непроницаем душевен мрак. Него го съдят, но го съдят по закона, а не го линчуват по обичая на тълпата. Той има известни права и свои интереси в делото. Закона дава на нещастника защитник⁴, който е длъжен да пази неговите права и интереси. Защитника е длъжен да

⁴ Следните съображения, изказани пред Москов. Адв. Съвет от адвокати, които са се отказали от защитата по назначение от председателя на Окръж. съд, между другото и по чисто процесуални причини, ни се струват съвсем неоснователни от процесуална гледна точка (виж сорок второй отчет Москов. Совета, 1908, с. 18):... „Ст. 399 Учр. Суд. Уст., по своя смисъл, мотивите към нея и сенатската практика, не казва, че адвокат е длъжен да приеме за защита всеко дело. Тя предвижда случаи на отказане при наличността на достатъчно причини, а не допуска само голословни силавания на несправедливостта на делото или на неговото несъгласие с убежденията на адвоката, когато последния, в същност, поради материални съображения се отклонява от изпълнението на своите длъжности. Законодателя не изисква безусловно изпълнение на всеко поръчение. На основание ст. 740 У. У. С. прокурора може да се откаже от обвинението и трябва да заяви за това на съда по съвест. Защо защитника, чиито права по ст. 630 У. У. С. са равни на правата на обвинителя в съдебното състезание, да бъде лишен от правото да се отказва от защитата, щом като неговата съвест възстава против личността и деянието на подсъдимия? Принудената защита не е защита, защото словото на защитника трябва да бъде убедително, а такова не може да бъде принуденото слово. Те никога не са се отказвали от защита в течение на дълги години, но това е изключителен случай. Те не са нарушили своя дълг, както той е изразен в клетвата. Те са принесли професионалния си дълг в жертва на обществото още преди да им е била възложена защитата. В юлските дни урагана на тъмните народни маси, създаден изкуствено и съпроводен с убийства и избивания на хора в нищо невиновни, извиква съвещения на юристите върху мерките за прекратяване и предупреждаване на такива ужаси, заявления в градската дума, помагане на пострадалите с съвети, събиране на сведения и съобщаването им на прокурора. По този начин те са били твърде близки и не безпристрастни участници в съдебното дело, по което са могли да бъдат назначени защитници на подсъдимите. При такива условия те не са могли да приемат защитата по морални причини и поради чувство на дълг, тъй като *не са били свободни от чувството на враждебност към подсъдимите, а защитника трябва*

изпълни своя дълг. Престъпника, по още слабо известните нам закони на душевната аномалност, не е изпитвал милост, не е имал съвест, която да осветява неговия път, а е презирал и тъпкал правата на другите. Закона, обаче, не тъпче неговите права, а ги уважава. Престъпника не е знаел що е състрадание; закона му посочва, че даже той, жестокия и безжалостен престъпник, даже той в лицето на защитника получава човека, към когото може да се обърне за поддръжка, за думи на снисхождение, ако не за съчувствие. Затова показва на звера, че на света има великодушие. Ние тъй много сме навикнали да се отнасяме към виновността, преди всичко, от наказателна гледна точка, че съвсем забравяме, какво виновността, като болестта, е резултат и на прегрешение и на наследственост, а тъй също, и на особното стечение на обстоятелствата. „Тъй е дошло“. Човек не ще разбере дълбокия житейски смисъл на тия три думи и не ще се прочувства от тях, до като не види, че и у него не всичко е „дошло“ тъй, както той си е предполагал или даже предначертвал. Плана на живота, както тоя на една прослойка, рядко се изпълня точно. Когато доведат болен при лекаря, той не търси да узнае до колко е виновен болния за разстройството на здравето си, а разпитва и изследва с цел да определи точно диагнозата и лечението. Въпроса за виновността не го интересува ни най-малко, макар личната виновност в болестта твърде често да играе не съвсем маловажна роля. Също тъй трябва да се отнася към делото и защитника. Престъплението е станало, то е резултат на цела група причини. Пред него се намира един *нещастник*: щастливците на вършат престъпления. Да облекчи положението на нещастника – ето специалната задача на защитника. В това отношение и лекаря и защитника ни напомнят елфите, които летят около главата на Фауста, когато той, след свиждането си в затвора с Маргарита, която е погубил, лежи на земята уморен, неспокоен, жаден за сън и успокоение. В въздуха около него летят духове, малки гра-

да бъде свободен от това чувство. Ние намираме, че съображението на адвокатите за правото на защитника да се откаже по съвест от защитата, нема никаква сила, тъй като то е основано на смесването на две съвсем различни процесуални роли. Що се отнася до другите съображения, а именно, че принудената защита е нежелана, те не са лишени от голяма убедителност. Наистина, принуденото слово не е слово, каквото е нужно за защита, и не трябва да се очаква удовлетворителна защита от един човек, който просто питае вражда към подсъдимия. *Est modus in rebus*. От задължението да се защитава едно дело по назначение или по стечение на обстоятелствата трябва да се допускат изключения *in concreto*. Не може, наистина, да бъде назначен за защитник на погромщика, който е ограбил, изнасиллил, а след това убил една жена, – не може да бъде назначен за защитник на този погромщик мъжа на тази нещастница. Не може да се иска от сина да защитава посредствените или непосредствени убийци на своя баща. Има чувства, които трябва да бъдат уважавани и в правото.

циозни създания. Ариел пее (акомпаниран от арфите на елфите): „Когато пролетния дъжд от цветове пада на струи върху всичко, което живее, когато зелената благодат се усмихва на всичко живо, тогава малките елфи, в своето великодушие, бързат да помогнат; всеки нещастен човек, бил той свят или зъл в сърдцето си, извиква техната жалост. Вие, летящи на леки рояци около тази глава, проявете тук висшите качества на елфите; направете да утихне мрачната буря в душата му, извадете от сърдцето му нажежените стрели на угризението на съвестта, освободете душата му от преживените ужаси“⁵ (Faust, II Th.)

Адвоката М. Г. Казаринов в речта си по делото на Базунова и Аронсона е обрисувал живо значението на углавния защитник в земния юдол⁶. След като установил, че заминаването е било умишлено скривано от Л. А. Базунова, защитника Казаринов направил концесия на обвинителя и заявил, че ако вечерта на 3 декември Базунов би узнал, че Штаин е решила да замине от Русия, то все пак той не би имал възможност да предприеме нещо, за да предотврати нейното заминаване. Неговото положение, като защитник на подсъдимия, го задължавало да мълчи. Развивайки тази мисъл, Казаринов продължава: „бавно, но сигурно върви човечеството по пътя на своето усъвършенстване и по този път нему е съдено да носи не един тежък

⁵ „Да се спаси грешника, а не да се наказва“, – тази идея е била основната мисъл на Гете още в ранната му младост. Хомяков казва: „В углавния съд бъдете милостиви: помнете, че в всеко отделно престъпление голема или малка вина има обществото... Не наказвайте престъпника с смърт. Той вече не може да се защитава, а за един мъжествен народ е срамно да убива един беззащитен; за християнина пък е грешно да лишава човека от възможността да се покае“. Руското схващане за престъпника, като човек нещастен, съвсем не е резултат на историческо недоверие към съда и към углавното правосъдие въобще. То има своите корени много по-дълбоко, отколкото обикновено се мисли. Греха е въобще нещастие. Нима порочната организация, порочната наследственост на един човек не е нещастие? Между хората има щастливо организирани – с дарби и душевни качества, нормални хора – и има нещастно организирани създания – *подчовеци*. Един отговаря на големите изисквания на живота с уравновесеност, енергия, способност да противопоставя една постоянна, отмерена, неотслабна енергия. В всички затруднения той излиза победител. В неговата глава е ясно, на сърдцето му е леко, той е жизнерадостен. Това е, без съмнение, *нормалния човек*. Другия отговаря на изискванията на живота с упорит, отмерен труд. В главата му е неясно, на сърдцето му е винаги тежко, липсва му жизнерадост. Вгледайте се по-внимателно в него и веднага ще ви озари мисълта: „да той е болен!“ Но ето че пред вас стои престъпник, на вид съвсем здрав, нещо повече – енергичен, силен. Вгледайте се, обаче, по-внимателно в него и вие ще забележите, че в него има нещо, което ви навежда на мисълта, че той е слабоумен.

⁶ Процес адвокатов. Спб., 1910, с. 153.

кръст. Него го товарят и с тежестта на физически недъзи и с мъчения на съвестта, която се терзае за извършени грешки против морала и религията, и с страх пред наказанията на углавните закони. В живота на всекиго е имало минути, когато уморен, превит, губящ надежда, той се угува под тежестта на своя кръст, а от всички страни го притиска човешката мълва, готова да смаже и помете всичко, което срещне, стремяща се към недосегаема далнина, към вечната игра на измамливите миражи. И за да се повдигне, да се подкрепи, да се запази такъв един паднал в полето на жизнената борба човек, съществуват едни особни санитарии: лекарите – за телесните недъзи, духовниците – за облекчаване на угнетената съвест, адвокатите – за защита от страшния меч на закона. Пред тях човечеството разкрива без страх и с доверие своите скрити недъзи, скърби и пороци, за да намери утешение и почерпи сили в споделената скръб и в изповедта на разкаянието. И горко на духовника, който издаде тайните на своите духовни чада. Нему, по изражението на Номоканона, трябва да се „изтръгне езика“; горко на лекаря, който, лекувайки физическите недъзи, с разкриването им пред всички, нанася на пациента си душевни рани; горко на адвоката, който издаде тайните на своите клиенти! И закона и съвестта му запрещават това. И това задължение – да се мълчи – не трябва да бъде нарушено, макар мълчанието да спомогне за безнаказаността, тържеството на престъплението и използването на неговите плодове. Убиеца, който е изповедал на адвоката или свещеника, че той действително е убил, който е показал где е заровен трупа, где са скрити заровените пари, може спокойно да живее и ползва от плодовете на престъплението, знаейки, че нито адвоката, нито свещеника не ще го издадат. Ще кажат някои, обаче, че това е едно зло. Нека да е така, но това зло, тази вреда, е само една нищожна капка пред онова море от злини, което би обляло човечеството, ако у него изчезне вярата в тайната на изповедта, в лекарската тайна и в адвокатската тайна... Адвоката е нужен на гражданите за закономерна защита на техните имуществва, чест, свобода и живот. Закона и държавата му признават това скромно, но в същото време високо по значение звание. И за да може да изпълни своята задача, нему е необходимо безграничното доверие на клиента, а доверие не може да има там, гдето нема увереност в запазване на тайната. Без нея е немислима самата професия“. Председателя на съда г. Кудрин, от своя страна, в напътствената си реч е казал на съдебните заседатели, че ст. 403 Учр. С. У. действително, дава на защитника същите права, които има и духовника. Г. Кудрин по-нататък е казал, че онази част от речта на защитника М. Г. Казаринов, в която се третира въпроса за професионалната тайна, е верна: действително, защитника нема право да съобщава никому направеното му от подсъдимия признание, че е извършил престъплението, нито, че се готви да бега, ако той повери тази тайна на защитника си. Зам. Прокурора, който е обвинявал Базунова и Аронсона, от своя страна, е признал, че

професионалният дълг е попречил на адвокатите да съобщят за бегството на Штайн. Но, казва обвинителя, тех никои не ги обвинява, че не са съобщили за бегството на Штайн. Същността на извършеното от тях престъпление се състои в това, че те активно са спомогнали да се извърши това бегство, което нещо те не са имали право да сторят, нито в качеството си на прости граждани, нито още повече като членове на адвокатското съсловие. Но истината е там, че целата област на отношенията между защитника и подзащитния трябва да бъде иззета от надзора на прокурора и полицията; да се тегли границата между един съвет за бегство и знанието за предстоящото бегство е нещо много мъчно. Най-сетне съвет за бегство може да бъде даден и само с мълчание.

Считаме за неизлишно да приведем подробно извлечение от лекциите на Кони, в които лекции е изразен неговия основен възглед върху углавната защита.

Трябва да забележим, че възгледите на Кони върху защитата заслужават особено внимание, не само за това, че той познава съдебния живот в всичките негови разклонения, но и защото той е бил винаги на страната на хуманността и справедливостта в углавния процес. В тъй наречената Муравевска комисия той винаги е бил защитник на най-хуманните и справедливи начала на процеса и, между другото, се е изказал за допусане защита и на предварителното следствие.

Ето неговия възглед върху углавната защита, като функция, влизаща като съставна част в съденето: „При изучаване осъществяването и обстановката на углавната защита възникват цел ред частни и общи въпроси и всеки един от тях на практика извиква разнообразни, а често и диаметрално-противоположни разрешения. Защитата е обществена служба, казват едни. Углавният защитник трябва да бъде *vir bonus, dicendi peritus*, въоръжен със знание и дълбока честност, умерен в приемите си, безкористен в материално отношение, независим в убежденията си, твърд в своята солидарност с другарите си. Той трябва да бъде само правозастъпник на обвиняемия, а не негов повереник и да действа само в съда и на предварителното следствие, когато защита се допуска в последното. Той не е слуга на своя клиент и не е негов помагач в стремлението му да се изкубне от заслуженото наказание. Той е другар, съветник на човека, който, според неговото искрено убеждение, съвсем не е виновен или съвсем не е виновен тъй и в това, както го обвиняват. Не бидейки слуга на своя клиент, той все пак, като обществен служител, е слуга на държавата и затова може да бъде назначен за защитник на такъв обвиняем, в полож на когото, по свое собствено желание, не би отишъл. И в този случай неговата роля е почитена, защото *нема човек, до толкова паднал и тъй престъпен, в когото човекия образ да е безвъзвратно затъмнен, и по отношение на когото да не може да се каже поне една дума на снисхождание*. Говорейки при наличността на едно доказано престъпление за

снисхождение, защитника изпълнява своя дълг, своя завиден дълг, да извика наред с строгия глас на правосъдието, наказваще престъплението, нежните звуци на милост към човека, понекога дълбоко нещастен. Углавния защитник, казват други, е производител на труд, съставляващ известна ценност, заплащана с един еквивалент, в зависимост от тежестта на работата и способността на работника. Както за лекаря в неговата практическа дейност не може да има добри и лоши хора, заслужени и незаслужени болести, а има болки и страдания, които трябва да се облекчат, тъй и защитника няма чисти и мръсни, прави и криви каузи, а има само повод, даден от обвинението, да се противопостави защитника на доводите на прокурора с всичката сила и тежест на своята диалектика, служейки на близките интереси на клиента, без да се вглежда в далечния хоризонт на общественото благо. Излишно е да се казва, че на първия от тия два възгледа трябва да се даде предпочитание и съчувствие. Но още от беглото запознаване с него се вижда, колко е богата с дълбоки етични въпроси дейността на углавния защитник, без да се говори за неговите отношения към съда, колегите и поверената му от клиентите тайна (с. 400–406 Учр. С. У.). Очевидно, закона не може да определи предварително всичките нравствени задължения на защитника. Толкова поуместно и желателно е, следователно, изучаването на тия въпроси и отношения от гледна точка на изискванията на основните начала на нравствеността. Това е важно, особено у нас, гдето углавната защита още не се е излела в окончателно определени норми. Учредяването на адвокатурата, дошла да смени невгашните ходатаи и просбописци с всичките им пороци, е било посрещнато с горещо обществено съчувствие и адвокатурата, привличайки към себе си видни сили, стана силен конкурент на магистратурата относно своя личен състав. Но при все това, тя е поставена в благоприятни за нейното развитие условия. Това е повлияло постепенно и за създаване на неблагоприятното мнение в някои части на обществото за углавния защитник, при което, волно или неволно заблуждение, в очите на хулителите на адвокатурата са се слели в едно адвокатите, частните ходатаи и най-сетне съвсем чуждите на адвокатурата лица, които имат право да бъдат представители на обвиняемите в углавния съд. Но независимо от неправилността на такова изкуствено сливане, не трябва да се забравя, че несъвършенството на човешките учреждения дава възможност за проявяване на несъвършенствата на човешката природа, а възможното съвършенство се постига не чрез прибързани и на едро обвинения, но чрез безпристрастна и спокойна работа за подобрене. Историка на дейността на руската адвокатура през първите тридесет години би постъпил несправедливо и късогледо, ако би забравил тия достойни за дълбоко уважение имена, които са оставили и оставят нравствена следа в редовете на адвокатурата и ако не отбележеше оня постоянен и съвсем безкористен труд, който нередко, с големо напрежение на силите, е трябвало да полагат и полагат членовете

на тази адвокатура, защитавайки, по назначение, грамадно число хора. Главните крачки в изработване на етичните начала и правилата на адвокатската дейност са вече направени с съвместния труд на видни представители на адвокатурата, но тази благородна работа не е още завършена. Трябва нравственото чувство на добрата част на обществото да бъде в хармония с задачите и приемите на углавната защита. Трябва да се избегва да се довежда това чувство до основателна тревога.

Провеждането на етични начала в съдебния живот, в областта на защитата и обвинението, е тесно свързано с разработването на това, което е нравствено позволено или непозволено в съдебните прения. Ето защо, може и трябва да се говори за етична основа на съдебното красноречие, за истинската ценност на което е недостатъчно само едно познаване обстоятелствата на делото, родната реч и умението да се владее последната и, най-сетне, спазването на формалните указания или ограничения, запазващи честта и добрите нрави. Всички по-главни приеми на говорене пред съда би трябвало да се подложат на един особен критически преглед от гледна точка на това, до колко те са нравствено позволени. Като мерка за това би могло да служи съображението, че целта не може да оправдае средствата и че вишите цели на правосъдното запазване на обществото, а заедно с това и защитата на личността от несправедливо обвинение, трябва да бъдат постигнати само с нравствени средства. Едновременно с това съдебния деятел не трябва да забравя, че в известно отношение съда е школа за народа, в която, освен уважение към закона, трябва да се дават уроци и за служене на правдата и уважение към човешкото достоинство. В големо число сериозни дела обществото, в лицето на съдебните заседатели, не само участва в разрешаването на въпроса за виновността или невиновността на подсъдимия, но и получава назидателни упътвания. Големото възпитателно значение на съда с съдебни заседатели трябва да се състои именно в това, щото тия хора, отделени временно от обикновените си и често съвсем безцветни занятия и съединени в едно общо, дълбоко по значение и по нравствената отговорност, която им се налага, дело, да отнесат с себе си, отивайки си по своите огнища, не само възвишаващото съзнание за изпълнен дълг към обществото, но и облагородяващото възпоминание за правилно отнасяне към хората и обръщение с тях.

ПОЛОЖЕНИЕ XXV

Да доказва, да убеждава, да внушава, да предразполага, да трогва – ето що трябва да прави речта на защитника.

ОСНОВАНИЯ

Цицерон в своите диалози за оратора (*De oratore*, кн. II, гл. XXVII), определя по следния начин задачите на съдебния оратор: „Целото ораторско изкуство, което прави речта убедителна, се състои в следното: да докажем истинността на това, което поддържаме; да извикаме у слушателите благосклонност и чувства полезни за делото“ (*Ita ratio omnis dicendi tribus ad persuadendum rebus ex nixa: ut probemus vera esse ea, quae defendimus; ut conciliemus nobis eos, qui audiunt; ut animus eorum, ad quemcunque causa postulabit motum vocemus*).

Древните, освен това, са придавали голямо значение на външната страна на речта. Нема съмнение, че формата, дикцията и другите подобни външни страни на речта могат да представляват и действително представляват предмет на изкуство, което трябва да се изучава. Но най-главното вътрешно достойнство на речта, което не може да се придобие и което се намира в неразривна връзка с цялото същество на оратора – това е *искреността на мислите и чувствата*. Но в какво се състои тази искреност на мислите и чувствата? *Човек верва в своята мисъл и действително чувства това, което изказва. А той верва в своята мисъл и действително чувства това, което изказва, когато е честен, когато не е лицемер, когато верва в доброто*⁷, в *прекрасното, в справедливото* – в това, че светлината най-сетне ще победи в света и ще разсее мрака. Тази искреност и тази вера издига човека над високо калта, напоена с кръв и наречена живот, над долината на сълзите и стенанията, и той вижда в далечината първите лъчи на възходящото слънце. *Това е то, което се нарича вдъхновение.*

⁷ Гете: In unseres Busens Reine wogt ein Streben,
Sich einem Höhern, Reinern, Unbekannten
Aus Dankbarkeit freiwillig hinzugeben,
Enträtselnd sich dem ewig Ungenannten;
Wir heißen: fromm sein.

На душата ни, в нейната чистота, е присъщ стремежа да се отдаде с благодарност на нещо више, по-светло, неизвестно, разкривайки се пред вечно Неименуемото; това ние наричаме – да бъде човек верующ“. Това почитане (*Ehrfürcht*) на нещо *више* е, според Гете, източник на творчество: „човек твори до тогава, докато почита нещо више; след това той само се повтаря и подражава“.

Човек може да се упражни в лекото, занимателно и даже блестяще фразйорство, но на истинско красноречие той не може да се научи. Такива ръководства нема⁸.

Трябва да имаме сърдце: чувството – това е всичко!

Но не може ли да се замени с изкуство оная искреност на мислите и чувствата, за която се казва по-горе, че в нея се крие същността на истинското красноречие? – Може. Но тома ще бъде само една декламация. Тя може и да се хареса, може даже да достави известно удоволствие. Покойния Ролан Жакминс, известен белгийски публицист, който преди много години ме придружаваше при запознаването ми с белгийските съдилища, ме попита, харесват ли ми белгийските адвокати. Аз му отговорих откровено, че те са твърде много театрални, че не са оратори, а декламатори. Ролан Жакминс живо ми отговори: „Това е верно, съвсем верно. Но ако те си изменят маниера, не ще има кой да ги слуша. Съдебните заседатели у нас обичат именно такова красноречие“. Нема съмнение, че тези, тъй да се каже, театрални маниери имат и своите достоинства: речта се слуша леко, без напрежение, жестовете помагат за възприемане мисълта на оратора. Но впечатлението от нея е, че той „лъже“⁹. Трябва

⁸ Характерно за здравия, класически възглед върху човека е следното място у Квинтилиана (*Institutiones oratoriae*, кн. XII, ч. 1). „*Quod si nemine malum esse nisi stultum eundem, non modo sapientibus dicitur, set vulgo quoque semper est creditum, certe non fiet unquam stultus orator*“ (т.е. „ако е признато от мъдреците и общото мнение, че негодника е всекога глупав, то следва да се каже, че глупавия човек никога не ще бъде оратор“). Този класически възглед, че негодника е винаги едновременно и глупав, се оправдава напълно от съвременните психопатологически учения. Впрочем, такъв е и днешния народен възглед. Англичаните казват: „*a rogue is always a fool*“ т.е. негодника е винаги глупав.

Противоречието, което се получава от това, че от една страна човек може да бъде оратор само *vir bonus*, а от друга, че защитника трябва понекога съзнателно и искусно да отклонява вниманието на съдиите, за да не узнаят те самата истина по делото, Квинтилиан отстранява с изтъкване на положението, че по-големата част от нашите дела са добродетелни или полезни не сами по себе си, а по мотивите, които лежат в техната основа (*pleraque esse, quae non tam factis, quam causis eorum, vel honesta fiant, vel turpia*). При това Квинтилиан напомня, че и най-строгите стоици са били съгласни в това, че може да се случи и на най-добродетелния човек да говори неистини и то, не по особено важни причини.

⁹ Не е безинтересно мнението на известния американски оратор, негъра Букер Уошингтон (*Up from slavery*, by Booker Washington New Iork, 1901, p. 243), за това, което осигурява успеха на оратора: „Аз мисля, че хората постъпват винаги неправилно, както към себе си, тъй и към слушателите, когато говорят само за да произнесат една реч. *Никой не трябва да говори, щом като не чувства дълбоко в душата си, че трябва да изпълни некаква мисия*. Когато човек чувства от главата до петите си, че

неискуствената, искрена реч да бъде отчетлива и да се слуша леко. Искреността не е непременно свързана с тягостно и лошо изложение. Напротив, искреността дава сила на чувството и почтеност на мисълта.

В началото на нашата съдебна реформа речите се измерваха с часове; в вестниците пишеха: Оратора говори три часа непрекъснато⁴. Появи се цела школа от дълги, безконечни оратори, явяването само на които извикваше ужас у съдиите и съдебните заседатели. Имаше и такива, които правеха по две-три почивки и говореха, говореха без край. Некои от заседателите слушаха; но непривикналите селяни често си заспиваха сладко. Единственото основание, което може да се намери за такъв един маниер на говорене, е *хипнотизирането на съдебните заседатели с тягостно приспиващо изложение*. Дългата реч, ако с нея не се прави разбор на грамаден фактически материал (както това е било в Лондон по делото Тичборн, гдето речта на обвинителя е продължила цел месец), не може да бъде силна. Тя сама себе си отслабва. В сегашно време у нас, се е значително изменило. Много дълги речи, както едно време, вече се не срещат. Речите станаха съдържателни, стегнати и затова по-силни. Дотегливия, внушаващ ужас на съдиите, адвокат започна да съзнава, че речта трябва да бъде здържана, че с думата човек трябва да се отнася не само честно, но и економно¹⁰.

има да каже нещо, че може да помогне на делото или на дадено лице, нека говори. Аз, обаче, не мисля, че, за да изпълни успешно тази си мисия, той ще има да почерпи нещо от училищните правила по красноречие. Макар некои приеми, като например паузите, дишането, повишаването на гласа, да са много важни, но нито един от тях не може да замени душата в речта. Когато трябва да произнесе една реч, аз забравям всички правила по красноречието и произношението и гледам щото и аудиторията да ги забрави... Аз изобщо съм дошъл до убеждението, че обикновената, средна аудитория се интересува повече от фактите, отколкото от проповеди и обобщения. Болшинството от хората са способни сами да правят изводи: трябва само да им се дадат в интересна форма фактите, от които могат да се направят заключения⁴. Смисъла на тези забележки на Уошингтона е в това, че има реч гръмовита, станала привична на ораторите, гладка, безцветна, безвкусна, лишена от жива мисъл и чувство. С тази вода професионалните оратори обичат да разредяват речта си. Но това е най-блудката вода, каквато съществува на света!

¹⁰ Аз бих казал, че даже при излагане на фактическата аргументация трябва да бъдем по-скоро скъперници, отколкото разточителни. Спомням си по този повод правата мисъл на Антония в диалозите на Цицерона за оратора (кн. II, гл. LXXVI): „Що се отнася до мен, когато аз събирам аргументи и доказателства по дадено дело, аз гледам не толкова да ги *преброя, колкото да ги претегля*“ („*Equidem quum colligo argumenta causarum, non tam ea numerare soleo, quam expendere*“) „*Make your evidence reach the heart of the case*“ – съветва един американски адвокат. „Нека аргументацията ви да засегне самото сърдце на делото!“ „Задачата на мъдрия адвокат, добавя той, е

Но от казаното до тук съвсем не следва, че чувството не трябва да влиза в речта на защитника. Напротив, защитника трябва да умее да възбужда жалост, скръб, гнев, а понекога даже и да развеселява. Но чувството в черта на защитника трябва да бъде естествено, искрено. Квинтилиан¹¹ си задава въпроса: как може да се постигне верното, точно изразяване на чувството? Той казва, че трябва да привикнем с помощта на въображението си да си представяваме страданията на другите хора тъй живо, като да присъствваме при тях, като че те стават пред нашите очи в момента, когато произнасяме речта си. Квинтилиан би желал щото още на училищната скамейка учениците да привикват да се поставят мислено в положението на човека, чийто действия обсъждат, толкова повече че, упражнявайки се там, те по-често говорят не като децата си, не като адвокати, а като действащи лица: като баща, който е изгубил децата си, или като човек, който се е спасил от коработрушение. Ако трябва да се изобразяват тия лица то, разбира се, това трябва да се прави с ония чувства, които техното положение извиква. Квинтилиан забелезва, че тайните на красноречието, които той излага, са му създали славата, с която се е ползвал в адвокатското съсловие: „Често, казва той, защитавайки некого, аз тъй дълбоко се разчувствах, че не само проливах сълзи, но на побледнелото ми лице можеха да се видят следите на истинската скръб“ (Ut me non lacrimae solum deprehenderent, sed pallor, et veri similis dolor“)¹².

Древните, у които техниката на ораторското изкуство е била доведена до висока степен на съвършенство, отделяха известно място в речите си и на шегите, и на

да знае где е сърдцето на делото, постоянно да го има пред вид и да направлява към него своята аргументация“. Трябва да се поставим на местото на съдебния заседател и съдията, да се постарам да разберем какво може в даден случай да ги затрудни или да ги занимае и да насочим там всичката сила на нашата аргументация. „Изучавай делото като спокоен обективен съдия и го защитавай като пламенен юноша“ – тъй може да се изрази това, което трябва да прави защитника.

¹¹ Institutiones oratoriae, libr. VI, cap. II.

¹² Цицерон. De oratore (кн. II, гл. LXVII), с голямо познаване на въпроса определя на чувството в речта особно място: „Ние имаме три средства, за да влияем на слушателите: да докажем, да се понаравим, да трогнем. От тия средства има едно, което трябва да ни е винаги на ума, именно – доказването; останалите две средства трябва да бъдат разлети по цялата реч, както кръвта е разлета по телото (reliquae duae, sicuti sanguis in corporibus, sic illae in perpetuis orationibus fusae esse debebunt)“.

От своя страна ще кажем, че в речта нема нищо по-неприятно от фалшивото чувство и нищо по-смешно от неестествените жестикулации, изкуствени, съвсем не отговарящи на истинската нужда на оратора да допълни мисълта си с мимика.

остроумието, веселите бележки. Квинтилиан¹³, който е написал цела глава за смеха (*de risu*) в речта на оратора, казва, че с възбуждането веселост у съдиите се разсейват техните мрачни впечатления, отвлеча им се вниманието от фактите, от които то е било погълнато, те се освежават, забавляват и забравят умората (*huic diversa virtus, que risum iudicis movendo et illos tristes solvit affectus, et animum ab intentione rerum frequenter avertit et aliquando etiam reficit et a satietate vel a fatigatione renovat*). Квинтилиан е съвсем прав, че остроумната, весела, напълно прилична и изящна шега до нейде съживява хората, уморени от тежките впечатления на съдебното дирене, но той сам разбира колко опасно може да бъде това оръжие в неопитни ръце. Остроумието, за което е дума, е толкова по-трудно, защото, както забелезва Квинтилиан, в шегите се упражняваме много по-малко, отколкото в сериозната реч и защото хората нигде не се учат на шегите¹⁴. Той даже мисли, че в училищата може да се упражняват учениците на изящни остроумия. Ние не се наемаме да разрешим въпроса, до колко е възможно да се устройват в училищата упражнения по остроумие. При едно такова обучение лесно ще се увеличи и без това не малкото число на остроумници, които „для красного словца не пожалеют и родного отца“ или ще се придържат у правилото, че е по-добре да изгубят един приятел, отколкото да пропуснат едно остроумие (*potius amisum, quam dictum perendi*). Най-сетне най-добрата школа за упражняване в остроумие са салоните, веселите обеда и вечерите, каквито винаги има достатъчно. Без да отричаме напълно всеко значение на изящната, духовита шега в речта на оратора, ще кажем, че времето, в което живеем, е твърде сериозно, твърде научно, твърде деловито, твърде много изпълнено с цели, твърде много пренаситено с страдания, за да може шегата да играе некаква роля. Най-сетне от времето на Квинтилиана и другите древни професори по красноречие се е изминало много време, натрупали са се много шегите и цената им значително е паднала. Въобще в класическата древност, както в Гърция, тъй и в Рим, на оратора придаваха преувеличено значение и в представата си за него съединяваха и нравствени, и умствени, и етични качества. Оратор, който се приближава до идеала, са считали като рядко щастливо явление в живота на народа. Вниквайки по-дълбоко в господстващата през това време представа за оратора, може да кажем, че оратора е бил длъжен да съединява в своята личност цел ред качества тъй различни едно от друго, че между тях, според нас, е имало даже и такива, които са били противоположни едно на друго.

¹³ *Ib.*, *libr.* VI, *cap.* III.

¹⁴ Позволявало се е даже да се излъже, да се измисли нещо, за да се развесели съда. (*De oratore*, *libr.* II, *гл.* LIX).

Той е трябвало да притежава познания по философията; трябвало е да бъде най-тънък диалектик, психолог и да владее приемите на трагическия актьор, защото за ораторската реч е било нужно действието на цялото тело т.е. движения, изражение на лицето, вибрации на гласа, жестове. В книга III, гл. LVI, от съчинението на Цицерона „De oratore“ намираме следното място за акцията, т.е. изпълнението на речта: „Actio, inquam, in dicendo una dominator: sine hac summus orator esse in numero nullo potest; mediocris, has instructus, summus soepe superare. Huic primas dedisse Demosthenes dicitur, quum rogaretur, quid in dicendo esset primum; huic secundas, huic tertias“, т.е. „акцията“ (изпълнението) е главното нещо в красноречието. Без акция добрия оратор може да изпадне до степената на последен оратор; с акция, напротив, и посредствения оратор може да победи знающия. Казват, че запитан кое е главното нещо в ораторското изкуство, Демостен отговорил: „На първо място – изпълнението, на второ – изпълнението и на трето – пак изпълнението“. Но едновременно с това, според древния идеал, оратора не трябва да бъде площаден комедиаш, а човек на доброто, на мисълта, на искреното чувство¹⁵. Според Цицерон оратора трябва да притежава следните качества: „Оратора трябва да съединява в себе си тънкостта на диалектика, мисълта на философа, езика почти на поета, паметта на юрисконсулта, гласа на трагика и, най-сетне, жеста и грацията на великите актьори“¹⁶. Макар в сегашно време да се занимават малко с красноречието, като с изкуство, но и сега *изпълнението на речта*, при равенство на другите качества, е най-главното условие за нейния успех. Много речи, които при произнасянето им са имали голем успех, в печатта са се указвали съвсем слаби и даже пошли произведения на мисълта. Това е, защото за читателя липсва *изпълнението*¹⁷, т.е. акцията на цялото тело, съставляваща хипнотизиращото изражение на страстите и, въобще, на душевните вълнения.

Тази акция заразява зрителя и извиква у него същите чувства, които преживява оратора. В това се състои тайната на ораторското въздействие и, четейки древните за ораторското изкуство, ние се удивляваме на тънкостта, до която е достигнало у

¹⁵ От оратора се изисквало изпълнението на трагика, но ораторите са били наричани „актьори на правдата“ (qui sunt veritatis ipsius actores) за разлика от актьорите на сцената, които са се считали само имитатори на правдата (imitatores veritatis).

¹⁶ Цицерон, De oratore, кн. I, гл. XXVIII: „In oratore autem acumen dialecticorum, sententiae philosophorum, verba prore poetarum, memoria jurisconsultorum, vox tragaedorum, gestus poene summorum actorum est requirendus“.

¹⁷ Акцията е красноречието на телото: тя трябва да бъде тълкувателка на душата“. (Etenim actio quasi sermo corporis; quo magis menti congruens esse debet. De oratore, lib. III, cap. LIX).

тех изучването тънкостите на речта. Тази техника в сегашно време запада. На нейно място изпъква *силата на факта, научната истина*. Днес впечатлението на тълпата не играе такава важна роля, както в древните републики, между другото и затова, че днес се говори твърде много: у нас впечатлителността е претъпена.

ПОЛОЖЕНИЕ XXVI

В своята реч защитника трябва да бъде правдив и жизнен художник и да мисли с образи, извлечени от разкрилата се пред съда драма, а не с школни, отвлечени положения.

ОСНОВАНИЯ

Пред съда винаги имаме драма. В углавния съд нема комедии и фарсове. Или те съществуват само за онзи, който се е хранил само с комедии и фарсове. В съда винаги и всичко е сериозно и в най-висока степен. Понекоега в съда се смеят, но този смех по-скоро прилича на плач, отколкото на веселие. Отрежете некому носа, той ще стане смешен. Но ще се смеете ли? Може би и да се засмеете, но няма ли да бъде това, в същност, плач? Съдът е страшна клиника. Вие виждате болни, осакатени, влачещи своя нещастен живот неизвестно где и защо. Вие виждате угнетители и угнетени, зверове и жертви. Този, който не е почувствувал това в сърдцето си, той не е художник, той не е оратор. Да почувствуваш великото житейско зло, да схванеш неговия страшен образ, да го възпроизведеш в силни, треперящи от душевно вълнение думи, да представиш целата драма в една ярка картина, правдива и потресающа – ето задачата на защитника, който, при това, трябва да бъде точен като клиницист и картинен като художник, рисуващ от натура, жива, страждуща и трептяща.

ПОЛОЖЕНИЕ XXVII

Защитата е светлина и топлина в безутешната зала на днешното жестоко правосъдие, в което късогледни изследвачи се опитват да проникнат с слабите си очи в мъглявата далечина на миналите събития, а автомати на правосъдието, изгубили отдавна в практиката на ежедневиите наказания чувството на милост, се стараят да разкрият тайните на човешкото сърдце, но не с любов, единственото за това средство, а с хладния разсъдък на занаятчията, мъждивата светлина на когото съгъстява още повече окръжаващата среда.

ОСНОВАНИЯ

Защитата е светлина, защото тя всекога изхожда от живота, в който най-добре се виждат заблужденията, несправедливостите и жестокостите на закона, исторически винаги охраняващ интересите на силния, тъй като силния почти всекога ги е налагал. Тя е топлина. Законодателството всекога и всекъде се е старало да следва само разума; вслушването в трезвия глас на сърцето се е считало за слабост и отстъпване от здравия смисъл. И като са следвали гласа на разума, хората са безумствували в своите закони, убивали, погубвали, изгаряли на костерите с хиляди свои ближни, без каквато и да било вина на жертвите, по внушенията, единствено, на мрачни предразсъдъци и невежествени учения. Защитата всекога и всекъде се е обръщала към сърцето против лъжливите аксиоми на разума, завлекъл човечеството в такива ужасни блата, като например „Молот ведъм“ (Чука на вещиците), където учените езуити беха изложили подробно учението за несъществуващото никога в действителност престъпление, състоящо се в некакъв сговор с дявола. Защитата всекога и всекъде се е борила за човещина, следвайки гласа на сърцето, борила се е с тъмнината, из недрага на която са никнали закони, сами съставляващи страшни престъпления. И тая мисия на защитата и днес още има велико бъдеще. Човека и днес е твърде невеж и жесток. „Но, казват противниците на адвокатската етика, каквито винаги са се срещали в литературата, пита се: до колко е допустимо с технически възражения да се заглушава гласа на юридическата справедливост? И най-добросъвестните адвокати признават, че едно такова заглушване на юридическата правда посредством технически възражения е почти неизбежно в адвокатската професия и че тук може да става въпрос само за степента, но тая степен не се поддава на точно определяне“¹⁸. Но с този въпрос, поставен от един от най-забележителните историци-моралисти на 19-я век – Лекки, на главата на адвокатурата се стоварва вината на целата юриспруденция, *пълна с технически условности, които задушват справедливостта*. Кой не знае, че формалностите, сроковете, презумциите – правила, лежащи в основата на законодателството, често дават победа на неправата по същество страна? Но тия технически и формални правила често спасяват и истинската справедливост.

...

Разбира се, винаги е имало и адвокати, които посредством заобикалки са служили на формалното право и тогава, когато последното не е било в съгласие с справедливостта. От гледна точка, обаче, на ежедневните нужди на обществото, и формалното право играе ролята на едно необходимо приспособяване. Не рядко формал-

¹⁸ Lecky. The map. of life, p. 109.

ното право съвпада с изискванията на справедливостта; там пък, където то се отклонява от тези изисквания, съдиите, до колкото и когато е възможно, с помощта на техниката и ловки похвати, са спасявали справедливостта. Винаги се е правило и ще се прави разлика между справедливи съдии и съдии-формалисти, между добросъвестни адвокати и безсъвестни извъртвачи на истината.

...

Тези, които никак не могат да се примирят с своеобразната етика на углавната защита и постоянно привеждат разни, повече или по-малко уместни, възражения на велики хора¹⁹. Против адвокатите, трябва да помнят, че има и други области на живота, гдето строгите нравствени догми отстъпват пред протеста на живота, който не всекога и всекъде върви по права линия. Обикновеното възражение против пазящата тайната на подсъдимия защита се заключава в това, че *защитника ставал помагач на престъпника или най-малко, ако не помагач – укривател*. Тези възражения много пъти са били опровергавани с силни и красноречиви доводи. Тук ще прибавим само още една дума. Сцената на хирургическата операция, също, напомня сцената на убийството; никой, обаче, не нарича благодетелната операционна зала свърталище на разбойници.

Най-последно, не можем да не отбележим, че изобщо всички нелиберални правителства винаги са се отнасяли явно враждебно към адвокатурата. Адвокатурата, предимно, е един либерален институт. Либерализма пък и до днес в реакционните обществени среди, кой знае защо, се счита нещо подобно на бунтарство. Либерализма, обаче, в същност, не е нищо друго, освен стремление към подобрене положението на хората в обществото, към постепенното им освобождаване от предразсъдаците,

¹⁹ Ето няколко изрази на Маколея: „Правилно ли е това, дето, при пълно съзнание, че показанията на свидетеля са истински, адвокат с риторика, с софистика, тържествени уверения, негодуящи възклицания, жестове, изражение на лицето, заплашване и забъркване на честния свидетел, се старае да убеди съдеб. заседатели, че показанията на този искрен, правдив свидетел са лъжливи?“ Свифт: „Адвокатското съсловие, това е сбор от хора, възпитавани още от ранна възраст в изкуството да доказват на думи, ако е нужно, като ги помножават, че белото е черно и черното – бело, в зависимост от платеното възнаграждение“. Бентам казва, че в Вестминстер – Голл господствува един морален кодекс, явно натъкмен „да разруши любовта към истината и правосъдието“. Самите защитници на адвокатите понекога поддържат адвокатите тъй, както въжето поддържа обесения. Така Монтаю, в една статия за защитата, казва, че адвокат е необходим за движението на съдебната машина и че в резултат правдата все пак блесва, макар адвокат и да изказва чувства, които той съвсем нема, да поддържа дело, неправилно заведено и макар неговата защита да е един вид актьорство, без сам той да съзнава това (Lecky. The map of life, p. 104).

жестокостите и неправдите, като се стои на почвата на историческия живот на народите. Либерализма е другар на реда и мирното развитие. Той създава истинския патриотизм, а патриотизма управлява държавата, защото *държавата е силна с любовта на гражданите*. „Да управляваш деспотически, значи да създаваш в държавата, вместо патриоти – врагове“²⁰. Както бунтарството, така и деспотизма и днес се считат за безумия²¹, от които страдат еднакво и правителства и народи. В адвокатурата, при един по-правилен поглед върху нея, държавата трябва да вижда един постоянен контрол в всички направления на правовия живот, контрол, който никому не вреди, контрол истински, контрол хилядоочен. Може би, именно този контрол е бил причина на страшната вражда, която Наполеон I е хранил към адвокатурата. Нему се приписват думите: „Бих искал да отрежа езика на оня адвокат, който говори против правителството“. Афоризм, достоен за корсиканец! Доста странно у противниците на адвокатурата се явява и това, че наред с укорите срещу углавната защита у тях изпъква ясно съзнанието за опасността на углавното обвинение въобще, и че много лесно може да се попадне в съдебна грешка. В това отношение твърде интересен е възгледът на Св. Августин, който в своята изповед разказва един случай на съдебна грешка с некой си Алипий²². Подобно на него и много други писатели говорят с ужас за възможността от съдебни грешки и в същото време считат защитниците, когато става дума за тех въобще, едва ли не за съучастници на престъплението. Кой тогава, ако не защитника, трябва да се бори на практика с съдебните грешки?

ПОЛОЖЕНИЕ XXVIII

Хонорара, като възнаграждение за тежкия пълн, с отговорности и съпроводен с нравствени страдания, труд, не може да измени характера на отношенията между защитника и подзащитния, които отношения трябва да бъдат признати за високонравствени. Защитника не е наемник, а благодетел на престъпника, който, по дълбоко мъдрия възглед на народа, винаги е нещастен, защото е причинил съзнателно зло на ближния си.

²⁰ Emile Faguet. Le liberalisme, 1902, p. 280.

²¹ Dr. Loewenfeld. Neber die Dummheit, 1909.

²² Блаженный Августин. Иппонийскаго епископа исповедания. Перевод с латинскаго. Москва, 1787 г., с. 180 и след.

ОСНОВАНИЯ

Само ниските натури, потънали дълбоко в калта на еснафския цинизм, могат да отстъпят от повелите на високия идеал на защитника под влиянието на парични сметки. В всеко призвание, особено в такава, каквото се явява защитата на един подсъдим, има нещо високо, свято, което за честния човек е по-скъпо от всека изгода. Тежко, болно, непоносимо е да измениш на тоя свят идеал. В това страдание се крие и вишата санкция на ежедневната етика на углавната защита. В житейската борба защитника заема такава позиция, която, по-често от всичко, не дава ни покой, ни слава, ни пари. „Защитих нещастния“, ето често единствения хонорар на защитника, нищожен в очите на практичния човек, велик за съвестта. Участвавах, като защитник, в едно големо дело, по което, между другите на скамейката на подсъдимите беше и един важен генерал, комуто се падна да понесе не малко оскърбления от страна на обвинението. На генерала не веднъж му стана зле. Защитата, без да гледа на затрудненията, които ѝ се изпречваха, енергично защитаваше подзащитните и не един път, с очебиющи факти на ръка, отблъскваше нападите на обвинението, преследваше с жар „присвояването“. След свършване на делото, генерала, трогнат от енергията, работата, понекога и от нравствените страдания на защитниците, като се обърна към тях, каза им с сълзи на очи: „Г. г., разкайвам се, че винаги съм бил против съдебната защита. Това, обаче, е било дълбоко заблуждение, основано на некакво предубеждение. Сега аз зная какво значи съдебна защита. Това значи да вземеш върху себе си част от тия тежки минути, които на подсъдимия се пада да преживее в съда“. Скоро след това защитавах един селянин. На село, на храмова празник, в пияно състояние, при сбиване, счупил ребрата некому. Съдеб. заседатели го оправдаха. След съда той се яви при мене, падна на колене и като ми подаваше една изцапана еднорублева банкнота, с сълзи на очи повтаряше: „Много се измъчи, много, даже се изпоти. Вземи, от сърдце ти я давам“.

Още от началото на съдебната реформа и до днес, както в съдебните, така, разбира се, и в административните наши учреждения, се крепи некакво, ту по-слабо, ту по-силно проявявано, пренебрежително отнасяне към углавните защитници, с изключения на тия, чиито имена, по една или друга причина, се ползват, повече или по-малко с известност, а главно на тия, които смайват с големите си хонорари. В това особно отнасяне като че ли се крие желанието да се „държат“ като некакво „черно тело“ защитниците, които, в същност, у нас, при слабо развитото чувство на fair play, считат „донекъде замесени в самото престъпление“. Това отнасяне като към „черно тело“ ми напомня думите на един белгиец: „Ние, белгийците, в този момент се стараем *couper le nez* на всека нова обществена група, за да не се увлича в своята гордост. Но

у нас, това не е *couper le nez*, а некаква глуха, атавистична вражда към всеко неправителствено, либерално, което дава повече права на гражданите. Нашата адвокатура никога не е обръщала внимание на посоченото по-горе пренебрежение, тя отлично знае негова подземен източник. И до днешно време в кръвта на нашето общество дълбоко се корени микроба на крепостничеството, т.е. на едно дълбоко, с нищо неотстранимо, неуважение към личността и към всичко, което е способно да заздравя това понятие. Главната причина, поради която магистрати и бюрократи въобще, гледат от високо на защитника е хонорара. „Той се продава“, казват. Но така ли е? Всеки получава или заплата или хонорар. Най-безукоризненото занятие – четене лекции, проповедване истината, се заплаща, защото и на професора не дават даром ни жилище, ни храна. Па и самата държава, под тая или оная форма, събира от всички данъци, без които не би могла да съществува. „Разбира се, казва Квинтилиан²³, би било много по-почтено, много по-съобразно с науката и с изискваното достоинство на адвоката да не продава своята услуга и да не отслабва по тоя начин значението на своето благоденствие, тъй като светските неща ни се струват долни само затова, защото се заплащат – това боде в очите. От това гледище всеки оратор, който може да живее без хонорар и срещу своя талант получава плата, справедливо може да бъде наречен алчен. Но щом като неговите средства не могат да покрият всичките му необходими нужди, никой не може да го упреква, за гдето приема възнаграждение за своя труд. Сам Сократ е позволявал обезпечаване на живота. И Зенон, Клеант и Крисип са приемали подаръци от своите ученици. „Но, забелезва по-нататък Квинтилиан, има мерка, която трябва да се пази и да се държи винаги сметка, от кого, кога и какъв хонорар се получава. Далеч от пиратския обичай да се налага контрибуция на клиента; далеч от позорната сметка, според която тарифата се определя съобразно с опасността! – Без съмнение такъв начин на действие може да внуши отвращение и на най-безстидния човек“. Много векове са изминали откак са четени лекциите на Квинтилиана, но неговото мнение е тъй свежо, като че ли е изказано вчера.

²³ Institutiones oratoriae, libr. XII, cap. VII.

ПОЛОЖЕНИЕ XXIX

Запазвайки правата и поддържайки едностранните интереси на подсъдимия в течение на углавния процес, защитника, даже без да мисли за това, съдействува за правилното раздаване на правосъдието.

ОСНОВАНИЯ

Освен предубеждението и едностранното отнасяне към тия, които стоят на скамейката на подсъдимите, много често против тях идва едно такова нещастно стечение на обстоятелствата, което в очите на съда играе ролята на убедително доказателство, а на всичко отгоре и явни интриги и лъжливи доноси от страна на враждебно настроени лица. Грубата и хитра фабрикация на доказателствата се среща по-често в живота, отколкото може да се предполага. Защитника, който едностранно пази интересите на подсъдимия, който анализира строго всичко, което се навежда против него, който критикува доказателствата, който разкрива интригите, лъжливите доноси и скроените показания на враговете на подсъдимия, разбира се, по тоя начин повече съдействува на правосъдието, отколкото ако вземе на себе си съвсем ненужната роля на некакъв непризнат съдия по делото, у когото всичко трябва да има своето строго определено място, като в некой апарат²⁴.

²⁴ Уервел (Legal Ethics, 1902, p. 135) изказва американския възглед върху углавната защита, който изобщо се отнася твърде презрително към псевдоморалистите, които осъждат адвокатите, защитаващи престъпниците: „В резултат на всички морални спорове, досежно защитата по углавни дела, се е явило следното положение, създадено от адвокатската практика: *адвоката е свободен да приеме защитата и на един подсъдим, когато подозира или даже в чиято виновност е убеден, и има право да стори това, без да нарушава ни най-малко своите нравствени длъжности*“. Но, заедно с това, Уервел изказва твърде оригиналната мисъл, че не е възможно да се специализира човек единствено по защитата на углавни дела, без опасност за неговото морално чувство. „Ние можем да кажем, казва той (p. 144), че човек не може да защитава постоянно престъпления и престъпници, без да притъпи своята нравствена чувствителност (that a man cannot continually stand as an apologist for crime and a defender of criminals without his own moral sensibilities sadly blundet)“. Ние съвсем не споделяме тоя възглед. Според нас, постоянните срещи с престъпници, тъкмо наопаки, ни заставят да се замисляме върху грешките на хората, върху пагубното влияние на страстите и повдигат в нашите очи великото значение на въздържаността и самоконтрола в живота. И ние сме убедени дълбоко, че честните натура от постоянното изучаване на престъпленията, могат да получат само благотворен урок и ужас от престъплението.

ПОЛОЖЕНИЕ XXXI

Дейността на углавния защитник, сведена до степеня на безидейно занаятчийство, не очистена и не облагородена от пламъка на любовта към падналия човек, който е имал нещастieto да извърши престъпление против своя ближесен, е способна да внесе пустота в душата, този истински хранител на таланта, и да понижи съзнанието за човешкото достойнство, без което нема нравствена личност, носителка на съвест.

ОСНОВАНИЯ

Хирург, който реже без милост към болния, не е хирург, а касапин, мястото на който е в скотобойната, а не в клиниката. Защитник, в душата на когото нема искра от съчувствие към падналия, не е защитник, а лъжец и измамник, углавно ненаказуем, но нравствено – негоден. Нема професия, с изключение занаята на палача, която да нема висока нравствена цел, висок идеал. Идеала – това е съвестта на професията. И тази съвест е най-вишата гаранция за добросъвестността на професионалните деятели. Без тая съвест, без тая душа, професиите биха се превърнали на шайки, които безпощадно използват беззащитното положение на хората. Университета, който пуска бъдещите професионални деятели, трябва да насади в душата им тия високи чувства, които правят от професионалното знание едно благо, а от професионалните деятели – благодетели на човечеството. Университета трябва постоянно да внушава на младите хора: „Аз ти давам знания, капитал, могъщо оръжие в ръцете; иди и го направи благо за страждущите и не се присъединявай към ненаситните спекуланти, които се хранят с кръвта на беззащитните“. Ние знаем, разбира се, че даже за университета не е лесно да се бори с господствующия в дадена епоха *морален тип*, сформиран под непреодолимия натиск на живота. Отличителната черта на нашето време е големата сложност на моралните влияния. В старите векове най-големо влияние при формиране моралните идеи и навици е имала държавата. Моралния тип се е образувал, главно, под влиянието на идеите, поставени от държавата, която е поглъщала целия живот на личността и която е образувала един оазис в пустинята на международното безправие. Вън от държавата, в другите народи – варвари, не е имало даже най-елементарни правни гаранции за човешката личност. В средните векове е имало една господствующа и детерминирующа идея – християнството, достатъчно извратено и приспособено към целите на фанатизма и кървавата борба с иноверните. Нашата епоха, преимуществено индустриална, е пропита с остатъците на идеализма на миналите векове и от съвременната изгънчена мисъл. Индустриалния век има и своите пороци и своите

добродетели. Лекки съвършено право казва, че високата морална оценка на труда, упоритата енергия, точността при изпълнението на задълженията, строгото обмисляне на действията, грижата за усигоряване труда против бъдещи нещастия, грижа, тъй характерна за моралния тип на най-цивилизованите народи, – се дължат, не на християнството, а на индустриалния дух. Разбира се, на университета, представител на идеализма в живота, се пада да насажда последния, нещо, което не може да не окаже влияние и върху истинското разбиране на неговите основни задачи. Университета трябва да култивира в учащите се ония високи чувства, които одухотворяват професията, в която те ще попаднат неизбежно след излизането от университета. Привеждам няколко мисли из една моя реч за задачите на днешния университет. „Прекарал живота си в университета, аз често и много съм мислил върху неговите задачи. Нема нужда да казвам, че аз обичах университета. Да ви уверявам в това, значи да говоря напусто; това се разбира от само себе си. И, наистина, само един професор може да разбере, какво значи да обичаш университета, комуто си посветил целия си живот“.

В най-бурния период на студентските безредици аз четох една публична лекция за задачите на университета с цел да разясня основната цел на университета в държавата. Тогава аз напълно споделях мнението на Джон Ст. Мил. Мил казва: „Ако биха ме попитали, каква е задачата на университета, аз бих отговорил: *Да развива в страната духа на изследването*“. Тогава мене ми се струваше, че отговора на Мил разрешава въпроса по най-блестящ начин. Мене ми се струваше, че по-добър и поизчерпателен отговор не може да се даде. Аз разсъждавах така: университета развива в слушателите и в страната духа на изследването; в каквото и направление да се прояви тоя дух, той ще принесе грамадна полза. Той е нужен не само на учения, но и на всеки държавен и обществен деец. На която и страна да насочите тоя дух на изследване, той ще се превърне на светилник, който разсейва мрака и помага на държавата да постигне великите задачи, които си е поставила. Но скоро аз се убедих, по пътя на едно по-всестранно обсъждане на въпроса, при едно по-внимателно наблюдение на фактите, че дефиницията на Мил не е пълна. Преди всичко: защо само университета да е способен да развива духа на изследване? Тоя дух могат да развиват и други специални учреждения, като напр. медицинските академии, технологичните институти и други подобни школи. Даже нещо повече: чисто специалните лаборатории, като Пасторова институт или експериментално-медицинския институт, могат, посредством младите учени, работящи в тях, да култивират в страната могъщия дух на изследването. Значи, университета не е местото, където единствено се развива изпитвателната способност на нашата мисъл. Поради това трябваше да попълня своята представа за университета с следното положение. Университета, като пазител на всички

клонове на човешкото знание, като *universitas scientiarum*, дава по-общо, по-многостранно и по-общечовешко развитие и съдействува за изработване на едно позакръглено мировъзрение. Добива се едно систематично гледище върху мирозданието и върху човека в природата, с една дума, добива се един *философски мироглед*. Скоро, обаче, трябваше да призная, че и този възглед страда от непълнота и едностранчивост. Аз дойдох до убеждение, че стария университет трябва да бъде обновен и възроден с изпълнението на още една велика задача, която нашето време му поставя. Никога до сега външния живот на човека не е бил тъй богат и заобиколен с толкова удобства и изобретения, както в наше време. Най-бедния работник днес разполага с такъв комфорт и с такива улеснения в живота, за каквито не е могъл да помисли, каквито не е могъл даже да си въобрази и най-богатия човек, напр. в края на миналия и в началото на сегашния век. Но в същото време, когато външния живот прави такива гигантски крачки напред, вътрешния живот, душевния живот на човека всред широките народни маси, остава без успех. Има цели обществени слоеве полуобразовани, с една улична ерудиция, шлифувани от силното триене на общественото движение, на които душата не е засегната от истинската култура. Техната душа си остава непросветена, душа, която познава само чувството на егоизм, понекога маскирано, понекога съвсем без маска. В житейския водовъртеж, посред общата конкуренция, тия хора, без всякакви заобикалки, повалят своя противник без пощада, жестоко и безсърдечно. Те гледат на обществото, не като на една мирна асоциация, в която всички трябва да си помагат един на друг, а като на една безпощадна война. Тая тъмна душа, с нейните бушующи страсти, ми се представлява като некой котел, в който клокочат всевъзможни отвратителни бурени, хвърлени там от вещици. Свирепа, с нищо неостранима, жажда за наслаждение, ненавист към изпречващия се на пътя и още маса дребни и мръсни чувства, уродлива рожба на грубия егоизм, съставляват съдържанието на тая душа, в която още не е проникнал лъча на истинската просвета. Електричеството свети все по-ярко и по-ярко, а тъмнината в човешката душа все повече се съгъстява. Това положение на нещата не посочва ли една нова задача на стария университет? Не трябва ли стария университет да развее ново знаме с следния девиз: нравствено усъвършенствуване и просвета на човешката душа? При това, както църквата се стреми да достигне тая цел по пътя на религията, не пада ли се на университетата да просвети душата чрез създаване на един нравствен идеал, чрез обсъждане на моралните въпроси и чрез научна разработка на жизнените проблеми? Лично аз съм убеден дълбоко, какво университетата трябва да издигне това знаме, трябва да обнови своето съществуване с тая велика задача. Просветата на човешката душа трябва да стане мисия на университетата и тогава той отново ще застане на чело на човечеството в неговото стремление към по-големо усъвършенстване“.

Откак е произнесена тая реч изминаха не малко бурни години в живота на нашите университети. Аз си оставам при изказаните положения. И мен ми се ще да кажа на всички, които обичат университета като извор на знание, хуманност и правда: „Пазете университета!“ Той е народното богатство, единственото народно богатство, защото истинското богатство не се състои в това, което е в външния мир – неговите ресурси са безгранични, а в това, което се съдържа в човешката душа. Насадете дълбоко в тая душа истинска любов към човека, безкористна любов към знанието, нещо повече – страст към знанието, и вие ще създадете един богат и могъщ за вечни времена народ. Но, главно, държете университета по-далеч от политиката, от горе и от доле, от лево или от десно.

ПОЛОЖЕНИЕ XXXIII

Щом като адвокатата заеме място на скамейката на защитата, той не е вече еди кой си, а е една абстрактна личност, една процесуална маска, която не може да бъде оскърбена с никаква грубост, от гдето и да иде тя: процесуалния актьор нема самолюбие, той е един аргумент, а аргумента не може да бъде оскърбен; той може само да бъде опровергнат.

ОСНОВАНИЯ

В книги като настоящата обикновено се спират пространно върху взаимните отношения на страните и върху отношенията на защитника към съда. Всички тия въпроси могат да интересуват съда, прокурора и адвокатския съвет, като учреждения, които бдят за „честта“, „достоинството“, и други подобни блага от казармен произход. В углавната защита „честта“ и „достоинството на защитника се състоят в внимателното, вещото и талантливо изпълнение на неговата роля. Защитника, който изпълнява, както трябва своята роля, не може да бъде оскърбен: този, който се спречква с него или го оскърбява без повод, оскърбява сам себе си. Защитника, който седи на скамейката на защитата, нема чест, която може да лъде оскърбена; той има дълг, който не може да бъде оскърбен. Председателя, който се нахвърля върху него, нахвърля се върху всички присъстващи. Ако прокурора се подиграва с защитника, той се подиграва с закона. Ако грубия съдебен заседател маха ръце и вика: „немаме нужда от защитна реч“, той може с същия ум да заяви, че „нема нужда и от експерти“. Такива заявления на съдебния заседател никого не могат да оскърбят, те само издават неговото невежество. Защитника, който пази ревниво интересите на своя клиент и който, при това, не излиза въвн от рамките на процеса, стои над всяко оскър-

бление. Тази наша мисъл, че защитника не може да бъде оскърбен, че той, като процесуална, абстрактна личност, няма оная условна чест, която може да бъде уязвена, ще срещне, вервам, разни възражения. Ще ни кажат, че и защитника е човек, както всеки друг, че и той има нерви, впечатлителност, чувство на лично достойнство, че всичките тия качества не могат да бъдат изтръгнати и заменени с необходимите за процеса качества на аргументатор. Да, всичко това е съвършено право, но само от гледна точка *провинциалноклудна*, но не и от гледна точка на високото призвание на защитника, чиято дейност е насочена към борба за „*справедливото право*“, нарушавано на всяка крачка в днешния живот под булото на законността. Всички въпроси досежно поведението, което защитника трябва да държи към грубите и предизвикателни бележки на председателя и прокурора, се разрешават напълно правилно и леко, ако при техното обсъждане поставим в центъра *не защитника, с „неговото достойнство“*, а *подсъдимия с „неговата съдба“*. Би се видело, че никаква грубост, безразлично от коя страна тя иде, не може да служи на защитника като извинителен повод за отказ от защитата, от изпълнение на своя дълг. Между това, Московския Адвокатски Съвет е признал по едно дело, че адвокатата, грубо и резко, без достатъчно основание, прекъснат от председателствующия, *има право да се откаже от защитата*²⁵. – А подсъдимия? Очевидно, той трябва да се повърне в тюрмата още за няколко месеца²⁶. Мислят ли за това защитниците *на честта и достойнството на адвокатското съсловие?*

²⁵ Макалинский, с. 370.

²⁶ В заседание на Петроградския Окр. С., 9-й февр. 1889 г. председателствующия, обръщайки се към защитника на едни селяни, адвокатата К., казал: „заповедвам ви да млькнете“. След това обръщение адвокатата напустнал заседателната зала. Петроградския Адвокатски Съвет по тоя повод се е изказал, както следва: „Макар закона, който урежда длъжностите на адвокатите и да не съдържа постановление в смисъл, че адвокатата, който е вземал върху себе си защитата по едно дело, е длъжен да я води до край и че няма право, по своя воля, да я изостави през време на съдеб. заседание и по тоя начин да предостави съдбата на доверителя си на неговите собствени сили, при все това, обаче, не подлежи на никакво съмнение, че това правило, произтича от самото същество на понятието за защитата и условията, при които се разглеждат углавните дела, особено тия с участие на съдеб. заседатели. Напускаяйки заседателната зала, адвокатата К. е трябвало да съзнава, че, ако съда продължи съдеб. заседание подсъдимите неумейки да посочат обстоятелствата, които говорят в техна полза, може да бъдат признати за виновни, или, че, ако съда отложи делото, това ще стане причина за едно излишно държане на подсъдимите под стража, а така също и на ред неудобства, свързани с повторното призоваване на множество лица. Ето защо К., без да гледа на обръщението на председателствующия, който според показанията на един

от свидетелите, разпитан от Съвета, е казал думите: „Заповедвам Ви да млькнете“, все пак е трябвало да продължи изпълнението на своите длъжности на защитник“. (Отчет Сов. Прис. Пов. при Спб. судебной палате, 1890, с. 122–123, реш. 16 дек.). Един адвокат е бил обвинен пред Харковския Съвет в това, че като е бил назначен от председателя за защитник на подсъдимия по едно дело, в време на съдеб. дирене се отказал от изпълнение на своите длъжности и самоволно напуснал заседателната зала, под предлог че правата му на защитник били стеснени от председателствующия. Вследствие на това напускане заседанието от страна на адвоката, делото било отложено. Обсъждайки тая постъпка, Съвета е взел под внимание, че по закона адвоката, назначен, било от адв. съвет, било от председателя на съдеб. место не може да се откаже от изпълнението на възложената му поръчка, без да представи достатъчни за това причини. (ст. 394 Учр. Суд. Уст.) Ако има такива причини, адвоката, след като ги изложи пред тая власт, която го е назначила, не може, при все това, да се счита освободен от изпълнението на възложените му длъжности до момента, до като причините на отказа не бъдат признати „достатъчни“ от страна на компетентните власти и до като не последва разпореждане от тая власт за освобождаването му от изпълнението на дадената му поръчка. Макар това положение и да не е прокарано изрично в Учреждени Суд. Уст., при все това, то неизбежно произтича от цитираната ст. 394 и намира пълна подкрепа в обстоятелството, че даже в гражд. процес повереника, който се отказва да ходатайства по едно дело, по което доверителя му отсъствува и по което не е заменен с друг повереник, се счита длъжен да продължава ходатайството по делото до изтичане на определения от председателя срок, чак след което той се счита свободен от задълженията си (с. 252–254 Устава Гражд. Судопр.) Като признава, вследствие на това, че повереник, назначен по делото от адв. съвет или от председателя на съда, даже и когато има достатъчно причини за отказ, не може веднага да се счита свободен от изпълнението на дадената му поръчка и, в всеки случай, не трябва, с своето несвоевременно отказване да стане причина за прекъсване законното движение на делото, тъй като с това би се нарушило изискването на закона за непрекъснатостта на съдеб. заседание по делата (ст. 633 Уст. Угол. Судопр.) Съвета, в същото време, е признал, че в дадения случай повереника е нарушил възложената му по закона длъжност с това, че се е отказал от изпълнението на поръчаната му защита, без да бъде освободен от председателя на съда, от когото е изхождала тази поръчка. За обяснение и оправдание на своята постъпка повереника е привел обстоятелството, че председателствующия, при съдеб. дирене, не само стеснил и нарушил правата му на защитник, но даже и съвсем му отнел възможността да продължава защитата, тъй като прекъснал разпита, който той правил на един от свидетелите и му забранил да задава по-нататък на същия въпроси, които, по неговото разбиране, били крайно необходими за разяснение на делото в полза на подсъдимия. Това оправдание, приведено от повереника, Съвета не е могъл да признае за уважително: на председателствующия принадлежи правото да ръководи съдебн. дирене и да следи, въобще, за реда на всички процесуални действия и неговите разпореждания, в границите на предоставената му от закона власт, са задължителни за участващите в делото лица (ст. 611 и след., 619 и 630 п. 2 Уст. Угол. Судопр.) Ето защо, даже нарушаването от страна на пред-

сдателствуюция на неговите длъжности, въобще, и специално, на тия по чл. 612 Уст. Угол. Судопр. или нарушаването прерогативите на защитата в вреда на интересите на подсъдимия (ст. 630 Уст. Угол. Судопр.) не дават на защитника на последния право с своя отказ от защита да прекъсне разглеждането на делото на негова клиент. В такъв случай повереника, който смета своите права на защитник нарушени от страна на председателя с това, че последния му е запретил да задава на свидетеля въпроси, нужни за запазване интересите на подсъдимия, може: 1) веднага или по-после да помоли съда да му разреши с определение да възобнови прекъснатия въпрос или да допустне преразпитване на свидетеля (ст. 619 п. 1, 630 и 626 Уст. Угол. Судопр.); 2) да заяви на съда за стесняването и нарушаването правата на защитата в вреда на подсъдимия и да иска това негово заявление да бъде вписано в протокола, като укаже, в какво именно той счита своите права нарушени; 3) с цел да се запазят напълно интересите на подсъдимия, повереника трябва точно да формулира тия обстоятелства, които намира, че е нужно да се изяснат с разпита на свидетелите, дори да укаже, какви именно въпроси иска да им се поставят (ст. 719 Уст. Угол. Съдопр.) и след това да моли, щото и това негово заявление да се впише в протокола (ст. 835 п. 8 Уст. Угол. Судопр.) и, най-после, 4) относително правилното вписване в протокола на направените от него заявления, защитника трябва да следи и да постъпи по реда, указан в ст. ст. 842 и 843 Уст. Угол. Судопр. Но в никой случай адвоката нема право да се откаже от защитата, да напустне заседателната зала и да стане причина за прекъсване на съдеб. заседание, дори с цел да спаси подсъдимия от опасността да пострада неправилно, вследствие невъзможността в даден момент да установи неговата невинност. Избраното за тая цел средство е било нелегално и за това непозволено. Като отхвърля по изложените съображения всички приведени от повереника оправдания, Съвета не е признал като смегчающе вината му обстоятелство и факта, в който повереника е виждал оскърбление за себе си като защитник, нанесено му от председателствуюция, а именно в това, че последния, като получил отговор от защитника на въпроса за даване ход на делото в отсъствието на неявилите се свидетели, след това предложил същия въпрос и на самия обвиняем. В това действие на председателствуюция защитника, по мнението на Съвета, немал никакво основание и повод да се съзре нещо, каквото и да било, несъответстваше на неговото достоинство като адвокат и като лице, участващо в процеса. Макар поставянето на същия въпрос и на подсъдимия, в дадения случай, и да може да се счита излишно, все пак то не изразява пренебрежение нито към думите, нито към личността на защитника. Но, като отхвърля значението на тоя факт при оценката на вината на адвоката, Съвета е взел под внимание изключителните обстоятелства, при които е било извършено приписването му деяние. Изключителното положение на повереника Съвета е намерил в онова развълнувано и тревожно състояние, в което той е изпаднал под влиянието на неочаквания, безпорно неприятен, епизод, възникнал при разпита на свидетеля. Разпита на свидетеля от защитника не бил свършен; на свидетеля още не били поставени всички въпроси, които защитника е сметнал крайно необходимо да бъдат разяснени за установяване невинността на неговия клиент и които се явявали належащи, пред вид ония сведения, които подсъдимия единствено нему бил съобщил. В този критически момент, по разпореждане на председателствуюция, разпита на свидетеля е бил прекъс-

нат и обявен за свършен. Такова едно разпореждане на председателствующия е трябвало да стресне и развълнува защитника, отнасящ се с горещо съчувствие към поверената му съдба на обвиняемия. При такива обстоятелства повереника не е могъл спокойно и хладнокръвно да обсъди плана на своите по-нататъшни действия и за това решението, взето от него моментално и под влиянието на тревожното му и развълнувано състояние, не трябва да влече такава отговорност, каквато би имала место, ако същото деяние беше извършено след едно спокойно обмисляне. С оглед към това сериозно смегчающе вината обстоятелство, Съвета е обявил на адвоката предупреждение (Отчет 1880–81 г., с. 37–40; ср. Макалинский, с. 396). Макалинский, с. 371: „Харковския Адвокатски Съвет по едно дело е признал, че макар изпълнението на углавната защита и да е подчинено на надзора на съвета, все пак, тоя надзор и това обсъждане действията на адвоката по водене углавните дела са възможни и достъпни на адв. съвет само в твърде ограничени рамки и само от външна страна, а не от гледна точка на вътрешните достоинства на дадените от защитника обяснения. Защитата в углавния процес е резултат, от една страна, на таланта, знанията, опитността и изкуството на защитника, качества, които очевидно, не могат да бъдат предмет на дисциплинарно обсъждане от страна на съвета; от друга страна, защитата на подсъдимия представлява резултат на свободното убеждение на повереника, което той си изработва при изучаване на делото. И в това отношение съвета не може да бъде съдия на убежденията на адвоката и не може да указва на повереника какво мнение трябва да поддържа и какви възгледи да възприеме по разните юридически и фактически въпроси, произтичащи от делото. На същото основание съвета е лишен от възможност да съди за правилността на тия доводи, които защитника е изложил в своя реч, тъй като по този въпрос може да разсъждава само онзи, който е изучил делото и е изслушал пренията на страните. По този начин дисциплинарното обсъждане дейността на повереника като защитник, може да има место само при случаи на явни грешки или грубо незнание на такива обстоятелства, за които се предполага, че са известни на всеки повереник и без знанието на които, никой не може да се заеме с водене на едно дело. Такова грубо незнание на такива обстоятелства, които влизат в сферата на неговата специалност, а така също грубите грешки, допуснати от него, свидетелствуват за неговата небрежност и невнимание при изпълнение на поетите задължения и като така подлежат на дисциплин. отговорност. Освен това, на контрола на съвета подлежат избраните от страна на повереника защитни средства от гледна точка на техната допустимост. Съвета е повикан да следи, щото защитника да не нарушава основното правило на адвокатската дейност, което предписва, при защитата на клиента, да не се пребегава до неприлични средства, осъдени от закона и морала.

Пак по тоя въпрос намираме следното решение на Московския Адв. Съвет (отчет, 1908 – 9 г., II. 17): „Прокурора на ** окр. съд с отношение от 30 юни 1909 г. изпраща на съвета съобщението на зам. прокурора при съдия съд, в което се казва че „на 24 юни 1909 г. в ** уезден съд се е разгледало делото по обвинението на О. по ст. 31 У. о Н. Защитника на обвиняемия, адвоката Р., е молил съда да приложи спрямо О. ст. 33 У. о Н. макар събитието, в което се е обвинявал О. и да било станало в частната квартира на съпрузите Е., в какъвто случай за прилагане на ст. 38 не могло и дума да

става. Освен това, той считал за нужно да съобщи в съвета, че въобще по делото немало никакви данни за виновността на О., вследствие на което, даже представителя на полицията пред първата инстанция си бил оттеглил обвинението по ст. 31 У. о Н. и за това адвоката Р. трябвало да моли за пълното оправдаване на своя клиент, а не да подвежда деянието му под ст. 38 У. о Н. Изложеното имам чест да съобща на разпореждане на съвета“. Адвоката Р. обяснява, че градския съдия на гр. ** признал О. за виновен по ст. 31 У. о Н. и го осъдил на двумесечно запиране, макар самия стражар, потърпевш, и да установил пред съда, че О. не го бил оскърбил с действие и че бил паднал не от удара на последния, а поради това, че О. бил много пиян и, падайки сам, с тежестта на телото си съборил и него на земята, а сам О. му обяснил че стражаря го взел пиян от улицата и го отвел в квартирата на Е... Като не виждал признаци на нарушението, предвидено в ст. 31 У. о Н. в защитната си реч той казал, че в най-лошия случай, това, което би могъл да направи съдията, е да приложи на О. ст. 38 У. о Н., а в заключение молил за оправданието на О., който и бил оправдан.

Като разгледа настоящето дело Съвета намери: 1. основание да съобщи на съвета за действията на адвоката Р. г. зам. прокурора е намерил в обстоятелството, че без да вземе под внимание, какво по делото няма никакви данни за обвинението на О. и че представителя на полицията си е оттеглил обвинението, защитника не молил за оправдание, а за прилагане на ст. 38 У. о Н., макар събитието, в което се обвинявал О., да е било извършено в частна квартира на Е.; 2. ако се приеме, че Р. е дал неправилна, по мнението на зам. прокурора, квалификация на деянието на О., пак Съвета не може да подведе под дисциплин. отговорност адвоката само заради това, защото той, от своя гледна точка и при известните нему обстоятелства, не е видел в деянието на обвиняемия това, което е видел зам. прокурора, без да се обръща внимание на обстоятелството, че мнението на зам. прокурора е по-благоприятно за обвиняемия, отколкото мнението на негова защитник, тъй като тия схващания подлежат на съда на съвестта на всеки един, но съвсем не на дисциплинарен съд; 3. ако зам. прокурора е забелязал в съжденията на адвоката Р. непростително незнание на закона, Съвета, понеже не му са известни всички обстоятелства по делото, няма възможност да провери и да вмени това незнание в вина; 4. ако усвоим гледището на зам. прокурора на дисциплинарен съд трябва да се подвергне и градския съдия, който изказал свой особен възглед по деянието на О. в нищо несъгласен с възгледа на зам. прокурора, считащ, че няма никакви данни за обвинението на О., тогава когато градския съдия му е наложили два месеца запиране. Въз основа на всичко казано и като споделя напълно недоумението на адвоката Р. по повод настоящето съобщение на г. зам. прокурора, Съвета *определя*: освобождава от дисциплин. отговорност на адвоката Р.“ Всички съображения на г. зам. прокурора са основани на това, че ст. 38 У. о Н. има пред вид събития, извършени на публ. место. Но именно тук греша г. зам. прокурора. Сената е разяснил, че в ст. 38 се говори за две престъпни деяния: буйство на публ. место и нарушение на общественото спокойствие; *в последния случай нарушението може да бъде извършено и не на публ. место*. Излиза, че адвоката Р. много добре е познавал, не само закона, но и практиката. Ние привеждаме това дело, за да покажем по-ясно, колко е трудно да се влезе в оценка на начините на защита, съставляващи резултат на убеждението на защитника.

ПОЛОЖЕНИЕ XXXVI

Пазейки усърдно интересите на своя подзащитен, защитника трябва да предявява и такива, непротивни на закона, искания, които, според установената съдебна практика, биха му се сторили почти безнадеждни, но са напълно целесъобразни в дадения случай. Само при това условие на съвестта му не ще тежи упрека, че не е използвал всичко възможно, което би могло да спаси или поне да облекчи тежката участ на подсъдимия. Трябва да се помни, че съвременното углавно правосъдие, даже в културните народи, е тъй жестоко и безчовечно, че дори и най-малкото облекчаване положението на подсъдимия е вече едно добро дело, колкото и да е големо извършеното от него престъпление. Престъплението е победа на тъмнината; правосъдието пък трябва да бъде победа на светлината, човецината и великодушието. От великодушието на съда никой не трябва да се бои: то никого не развъртава, а, напротив, облагородява и най-лошите хора.

ОСНОВАНИЯ

На защитника може да се каже: „Опитвай всичко, което може да доведе до оправдание. Не считай за препятствие собственото свое разрешение на въпросите, които предстои да бъдат разрешени от съда. Ходатайствуйвай, без да се боиш нито от оскърбленията, нито от ироничното вдигане на рамене, нито от сухите, даже презрителни бюрократски гримаси. Помни, че ти постоянно и неизменно се бориш за правда и милост. В средните векове ти ходатайствуваше да не се хвърлят невинни хора на кладите заради религиозните им убеждения или за несъществуващия никога в действителност съюз с дявола. Подир това, по-късно, ти защитавахте падналите, които за кражба законодателството на имотните угрозаваше със смърт, а за по-важни престъпления – с мъчение на колело или с разкъсване на четири. В сегашно време ти се бориш против остатъците на жестокостта в углавното законодателство. Държавата, в лицето на магистратурата, прокуратурата и охолната част на обществото, знае едно лекарство: „да наказва“. Ти пък, който си защитник, се явяваш орган на тая част от просветеното човечество, която казва: „предупреждавай злото и за това го обяснявай“.

ПОЛОЖЕНИЕ XXXVII

Освен знание, умение и опитност, защитника трябва да обладава и такт, без който лесно може да повреди на своя подзащитен в съда.

ОСНОВАНИЯ

Не напразно се прави разлика, от една страна, между знание, умение, опитност и от друга – такт, и това в всяка професия, в всяка област на човешката дейност. Такта е особено интуитивно, даже инстинктивно разбиране *уместността или неуместността на действията, думите или жестовете при дадени условия, в дадено време и при дадено положение*. Разбира се, за изработването на такт са нужни: образование, възпитание и познаване на хората, което се придобива чрез постоянно общуване с тях в разни обществени среди. Но, все пак, в значителна степен, такта зависи от природния усет, от тънката чувствителност и от големата привычка да бъде човек много внимателен към другите, към техните особености, към техния вътрешен мир и към техното положение. Такта е по-силно *зрение и привычка към съсредоточаване на вниманието върху всичко*, което заобикаля другите – качества, недостъпни за тези, които поставят себе си в центъра на света, център, който съставлява за тях една неизменна изходна точка на всички идеи и чувства. Дребните величия всекога се отличават с това, че никого, освен себе си, не виждат в света. Напротив, истински великите хора, вследствие на едно по-големо разбиране, турят себе си, не в центъра на света, а някъде в страни, в некой ъгъл и съвсем не се лъжат. Човек, даже велик по мнението на хората, в същност е дребен, твърде дребен. Не е възможно да се дадат абсолютни правила за такта на защитника пред съда, но все пак може да се опитаме да определим, в какво се заключава това, което се нарича такт в съда. Защитника трябва да помни, че съдеб. заседател се явява в съда *с искреното желание да бъде справедлив съдия*. Ето защо, защитника само тогава ще действа с такт, когато постоянно се поставя в положението на съдебния заседател и съобразно с това действа и оценява доказателствата. Въобразявайте си постоянно, че седите на местото на съдеб. заседатели по това дело, с техното настроение, познаване на живота и умствено ниво и старайте се да им влияете, като се ръководите от тия данни. Също тъй и в коронния съд – поставяйте се в положението на съдиите, помнете техното професионално гледище, техните предразсъдъци, наклонности, слабости, пороци и добродетели. Повтаряме: такта е усет за разбиране положението и особеностите на другите, техните светли и тъмни страни, техните желаниа, техните отвлечени представи и техните убеждения.

ПОЛОЖЕНИЕ XXXVIII

Има едно кратко и силно правило, което всеки защитник трябва да следва в своята дейност. Това правило е изразено от един американски адвокат с две думи: „Be thorough“ („Изследвай делото до дъно“).

ОСНОВАНИЯ

Нужно ли е да привеждаме основания за това правило, което, макар и да изглежда очевидно, все пак без опит, мъчно се разбира в целия обем на неговата важност. Винаги побеждава познаването на делото, познаване подробно, точно, усвоено до такава степен, щото и най-забъркания въпрос, в края на краищата, да стане съвършено прост, съвършено несложен и ясен до очевидност. Един американски съдия казал: „При еднакви условия най-често побеждава онзи, който е най-ясен, най-искрен и който знае делото на пръсти. (The man, who is clearest and kindest and most thoroughly prepared will win oftenest)²⁷ Към това ние ще добавим: „Не бъди високомерен, не хитрувай като лисица, не извъртай, не бъди упорит, не бъди нахален, не се заяждай, не бъди дребнав и помни, че ти не си наемен бояджия, а свободен гражданин и защитавай тъй твърдо и убедено, щото съдеб. заседатели и съдиите да видят ясно, че ти, макар и едностранен, не си ветрена мелница, а един човек, който говори по съвест. Нема на света престъпление, в което да няма нещо, способно да вдъхнови честния защитник, който не си продава съвестта на всеки срещнат, а служи на доброто, на светлината и на човещината.

ПОЛОЖЕНИЕ XXXIX

Помни, че си защитник и че всеко съмнение трябва да бъде тълкувано в полза на подзащитния; помни, че на твоя страна е favor defensionis.

²⁷ Donovan. Tact in court, 1907, p. 95.

ОСНОВАНИЯ

In dubio in mitius! Ти, защитник, стоиш на страната на победения, поваления, който почти винаги е нещастен, макар и само за това, защото е извършил престъпление, защото душата му е обременена с тежък грях против Бога и хората. Логически favor defensionis нема никакво основание. Защо всичко да се тълкува в полза на подсъдимия, защо не в полза на правосъдието, което защитава държавата, обществото, отделната личност, всичко, което е необходимо за човешкото общежитие? За favor defensionis нема логическо основание. Но има друго основание, което произтича от чувството на състрадание и от великото съображение, че в съмнителни случаи по-добре да оправдаеш, отколкото да осъдиш. Оправдавайки виновнаго, правосъдието само греши, но, осъждайки невиннаго, то извършва престъпление.